Эхэ hайхан нютагаа эб хамта мандуулая!

БУРЯАД УНЭН

1921 оной декабрийн 21-hээ гарана

Олонситын-политическэ газетэ

1991 июнь 25 вторник № 123 (18246)

сэн 6 мүн.

РЕСПУБЛИКЫМНАЙ аймаг дүрэ

...ААБАРИhАА ГАДУУР

...ой онhожоруулагдамал ...шэл үйлэдбэрилэн ...цех предприятиин гол ...бүтээдэг юм. Эндэ ...айлуулагшад, hүнаан та... отологшод ажалладаг ...Тэдэнэрэй хүдэлмэри... ...бүхыдөө заводой түсэбтэ ...ринуудые дүүргэлгэ дулдуулна. Тиимэhээ цехэй колектив үрэ бүтээсэтэйгээр хүдэлэ, шэл үйлэдбэрилхэ даа... ...е сүм дүүргэхые орол... Тиин зориhондоо хүрэ... ...даганашье гэжэ тэмдэглэ... ...рэгтэй.

...шэ оной эхиннhээ түсэбөө ...жэ, даабариhаа гадуур ...нга шахуу дүрбэлжэн ...сонхын шэл гаргаhан ...юм. Мастер Людмила Ва... ...жна Вершинскаягай хүтэлбэрилдэг 3-дахи хапаанай коллектив предприятиин түйлаhан амжалтада горитой хүбитэ оруулаа. Энэ жэлэй табан hарын даабариhаа гадуур 250 мянган дүрбэлжэн метр шэл тэдэнэр үйлэдбэрилhэн байна. Шэл хайлуулагша А. К. Зимановский, шэл hунаан татадаг машинын машинист А. Ф. Власов, шэл отологшо В. М. Шолдонова, В. А. Фоменко гэгшэд бүтээсэехэтэйгээр хүдэлжэ, олоной дундаhаа шапгарна.

Энэ түрүү хапаанайхид эдэ үдэрнүүдтэ түсэбhөө гадуур 7 мянган дүрбэлжэн метр шэл гаргажа, амжалтаяа улам арьбадхаба.

Е. БОЖЕДОМОВ,
шэлэй заводой партбюрогийн секретарь.

...гын совхоз-техникумэй 27 теплицэдэ үгэрсэ, помидор ...агдана. Хабарай хагсуу хүйтэндэ теплицын хүрьhэн ...оо наг шэбхын оньhоор жэгнэгдэдэг. Тус ажахыда 110 ...та овощ үргуулагдана. 60 гектар капуста, 30 гектар свекло, нэгэ гектарта мангир, 20 гектарта морхоов, укриргаад байна.

...д hайнаар үргуулхын тула үдэртөө тэдэнэр хоёр-гурба ...hайнаар уналха хэрэгтэй. Эндэ үнэ сасадаг гурбан түлгэ бии. Тэрэ түхеэрэлгэнүүдые ажахын нэйдамтай ме...аторнууд Владимир Дабаевич Шохонов, Виктор Иосифович Закрепской гэгшэдтэ даалгаhай. Уналжа байhан газарта ...доло бэшэхэнэ ЮМЗ-6 түхэлэй трактورта шаргалаhан ...культиватораар механизатор Демьян Федорович Акимов. ...эртын капустын талмай борюойлжо байгаа hэн.

...яна Николаевна Бутова овощ үргуулдаг бригадые хүдилиз. Энэ нүхэрнай баян дүй дүршэлөө залуушуулда ...туулхадаа, оролдосото ажалай үльгэр жэшээ харуулна.

...АГ ДЭЭРЭ: механизатор В. Д. Шохонов уналуурин ...дэрэ.

С. БАЛДУЕВАЙ фото.

ШТАБ БАЙГУУЛАГДАБА

Элдэб шэнэ барилганууд ашаглалгада оруулагдажа, дулаагаар хангалгын муудаhаниинь мэдээжэ. Үнгэрhэн үбэлэй үедэ энэ элеэр мэдэрэгдээ hэн. Ерэхэ үбэлшье байдал hайжаруулагдахаар бэшэ ха. 1-дэхи ТЭЦ-эй арга боломжонууд хизаргүй бэшэ ха юм. 2-дохи ТЭЦ хүсэд хүрэхэ дулаагаар хангажа эхилээдүй байна. Тиимэhээ үбэлэй сагта hайнаар хүдэлхын тула бэлэдхэлэй хүдэлмэри саг соонь шанартайгаар бүтээхэ шухала болоно.

1991—1992 онуудай үбэлэй үедэ бэлдэлгые хүтэлбэрилхэ, хинаха зорилготой штаб локомотив-вагон заhаберилгын заводто байгуулагдаба. Заводой ахамад инженерэй орлогшо Ю. Г. Остапчук штабай начальникаар томилогдоо. hарадаа хоёр удаа штабай суглаан зарлагдажа, тусхай графигай ёhоор хэгдэхэ хүдэлмэриин ябаса шалгагдаха, үйлэдбэринүүдэй, цехүүдэй начальникуудай тоосоон шагнагдаха, хэрэгтэй болболнь, цехүүдтэ али болохо туналамжа үзүүлэгдэхэ юм.

Т. ГРИГОРЬЕВА.

ШЭГНҮҮРЭЭ ТҮРГӨӨР НЭМЭЭНЭ

Нарhатын совхозой Үхэрэй отделениин дүршэлтэй малшан И. И. Минеев урда жэлнүүдтэ малаа аяар холын Түрхэлдэ абаашажа, зуhуулдаг hаа, харин мүнөө жэлдэ үбэлжөөндөө, Үхэр нуурай саада тэ, тоё hайхан нэрэтэй «Улаалзай» гэжэ газарта зуhажа байнхай.

Энэ совхозой хоёр ажахы боложо таhархадань, эндэ байрлаhан эрэ бууруунууд «Улаан-Туяа» колхозой мэдэлдэ үгтэhэн юм. Тиимэ хубилалтын болоходонь, шэнээр байгуулагдаhан ажахын хүтэлбэрилэгшэд, зооветмэргэжэлтэд Улаалзайда нёдондо жэлэй hүүл багаар гараhан, мүн энэ жэлэй туналуудые эндэ бултыень суглуулба. Туналуудаа эхэнүүдтэнь хүхүүлэн түлжүүлдэг түүртэhээ, hү hаалиин фермэhээ олон туналуудаа асаргадаhан байгаа. Зүгөөр фермэhээ абаашагдаhан туналуудай хүсэ шадалынь ехэл түлюуршаг байhан юм.

Иннокентий Иннокентьевич, Людмила Ивановна Минеевтэн иимэ залуу малай хойнсоо hайн харууна табижа, «заахан үхибүүн мэтээр бөөмэйлэн», тэдэнээ хүл дээрэнь гаргахын түлөө түрүүшын үдэрнүүдhээ оролдожо эхилээ. Эдэнэрэй оролдолгонь дэмыдэ hалаагүй. Хүсэ шадалаар түлюуршаг туналуудынь ойрын богонихон саг соо тобиржожо, шэгнүүрээ нэмээжэ захаланхай. Эндэ Минеевтэнэй гэр бүлын оролдолго бии гэжэ тэмдэглэхэ шухала.

М. ДАГБАЕВА.
Яруунын район.

ХОЛЫН БЭЛШЭЭРИДЭ ЗӨӨБЭ

Саhан оройтой Саяан уулын хормойдо оршодог «Восточные Саяны» колхозой малшад hүбай үхэрнүүдые болон адуун hүрэгөө жэл бүри холын бэлшээридэ абаашажа, хада уулын, ой тайгын шэмэтэй тунга ногоондо адуулдаг юм.

Байгша оной июнийн эхээр ажахын үнинэй адуушан Буян Базарович Бузаевай хүтэлбэри доро залуу хүбүүд Арнольд Бузаев, Очир Дашеев гэгшэд 300 гаран толгой адуун hүрэг туужа, 200 гаран модоной газарта оршодог холын бэлшээридэ гараба.

Б. Б. Бузаев хабартаа холынгоо бэлшээридэ түлеэ, дабhа, нэгэ гэр абаашажа табиhан юм. Тэдэнэр тэндээ октябрийн 15 болотор байхаар хараална.

Адуушад энэ хугасаа соо зуун гүүн бүриhөө дунда эзэргэр 90-hээ дээшэ унага абаад, томо болгожо, hайнаар харуулаhан байбал, 600 түхэриг мүнгэн шангаар ба түлөөhэгүй путевкоор тус туставаа шагнагдаха жэшээтэй.

Гадна үшөө 13 мянга шахуу түхэриг мүнгэ хубаажа абахаар хараалагдана.

Энэ үдэрнүүдтэ ажахын hүбай мал, эрэ бууруд, эмэ хашарагууд Үргэдэй, Хада Хүдүү, Ямаата, Нүхэн-Шэбэртэ гэhэн холын бэлшээринүүдтэ гараахаар бэлэн болоод байнад. Июнь hарын 20 болотор гаражa дүүрэхэ ёhотой юм.

Б. БИРБАЕВ.

АМАРШАЛНАБДИ

РСФСР-эй арадай уран зурааша, Бүгэдэ буряадуудай соёлой ассоциацийн Президент **Даша-Нима Дугарович Дугаровые** Арадуудай Хани Барисаанай орденоор шагнаха тухай СССР-эй Президентын Указ тунхаглагдаа гээшэ ааб даа.

Бүри Ленинградай уран зурагай академийн студент ябахадаа, Д-Н. Дугаров дипломно хүдэлмэри болгон, «Бэрие хүргэлгэ» гэhэн томо зураг бүтээжэ, олониитын анхарал татаhан юм. Тэрээнhээ хойшо нилээдгүй олон зураг бүтээhэн алдартай. Илангаяа «Совет засагай түлөө», «Хуушан саг» гэhэн үлгэ хөө зурагуудынь буряад совет уран зурагай хүгжэлтын жасада горитойхон нэмэри боложо үгөө hэн. «Үмэнэ губида», «Кичерэ» болон БАМ-ай темэдэ зорюулагдаhан бүтээлнүүдэйнгээ түлөө Буряадай ССР-эй Гүрэнэй шанда хүртөө бэлэй.

Д-Н. Д. Дугаров зохёохы ажал хэхынгээ хажуугаар нийтын хүдэлмэридэ угаа эдэбхитэйгээр хабаададаг. Нилээд олон жэлдэ Буряадай Уран зураашадай холбоонай правленийе толгойлжо ябаа. Бүгэдэ буряадуудай хуралдаанда бэлэдхэлэй боложо байхада, эмхидхэлэй комитедые хүтэлбэрилжэ, горитой хүдэлмэри ябуулhан байна. Тиимэhээ Бүгэдэ буряадуудай соёлой ассоциацийн президентээр тус хуралдаан дээрэ hунгагдаад, үндэhэн соёлой зүйлнүүдые hэргээн хүгжөөхэ талаар хүдэлмэри туналагшадтаяа хамта ябуулжа эхилэнхэй.

Арадуудай Хани Барисаанай орденоор шагнагдаhандань барандаа даган баясажа, зохёохы ажалдань, нийтын хүдэлмэри ябуулха хэрэгтэнь үндэр амжалта хүсэн амаршалнабди.

ТЭМСЭЛНАЙ ДЭМЫДЭ ХОСОРХОГҮЙЛ

Манай нютагай эрхэ байдалда огородой эдеэ үргуулха гээшэ угаа орёошог хэрэг болоно. Одоол эндэ «хара» хүлhэеэ адхатараа хүдэлөөгүй hаа, хараалhан, түсэблэhэн ургасаяа оройдоошье абажа шадахагүйш.

Би гурбадахи жэлээ арендэнэ подрядай гуримаар ажалаа эрхилдэг болонхойб. Энэ онол аргаар хүдэлдэг болоходоо, совхозтоёо табан жэлээр хэлсээ баталhан, газар үнаяа даажа абаhан байнабди. Мүнөө минин мэдэлдэ овощ үргуулха 600 дүрбэлжэн метрэй теплицэ, Уляhатада дүрбэн гектар шахуу талмай бии юм. Энэ газар дээрээ жэл бүхэндэ үгэрсэ, капуста, хартаабха тарижа үргуулдагбди.

Үнгэрhэн 1990 ондо сагай хэды тогтууригуй байгаашье hаань, бидэ hанаhанда хүрэмэ ургаса хүряажа абаабди гэхэ байнаб. Түсхайлан хэлэбэл, үгэрсэ ургуулжа худалдаhандаа 8 мянга гаран түхэриг, капустаhаа 1,5 мянган түхэригэй сэбэр олзо оршо оруулhан hаа, харин хартаабхаар 1 мянган түхэригэй гарзада ороhон байнабди. Бүхыдэнь абаад харахадэ, энэ ажалнай яhала олзо оршотой гэжэ өөhэдөө тооолодог болонхойбди.

Манда мүнөө дээрээ шинидхэгдэгүй асуудалнууд яhала олон. Огородойнгоо эдеэ, хартаабхаяа оньhон түхеэрэлгэр уналхаhаа эхилээд, үргуулhан ургасаяа худалдаха болон бүсадшье шухала асуудалнууд байхал даа. Тэрээнhээ гадуур овощ үргуулгада дүй дүршэл хэрэгтэй болодог. Би өөрөө зоотехник мэргэжэлтэй хүн хадаа агротехническэ худэлмэри мүртэй мэдэхэгүйб. Байгша оной эхиндэ Улаан-Удэ хотодо эмхидхэгдэhэн овощ үргуулагшадай hарын курсада hуража ерээб. Эндэ яhала юу хэ харуулаа, түрүү огородшодой дүй дүршэлтэйнь тэнилсуулаа.

Арендэнэ подрядай гуримдэ ороhон түрүүшынгээ жэлдэ би 5 тонно үгэрсэ хүряажа тушаагаа hэм. Мүнөө жэлдэ 10 тонно шахуу үгэрсэ үргуулха хараатайгаар худэлмэрөө ябуулнаб. Ингээд капустынгаа рассадыень нэгэ гектар талмайда мүнөө тарижа байнабди. 2,5 гектар дээрэ хартаабхаяа hүүлгаа hэмди.

А. БАЛДАНОВ,
Захааминай районой Енгорбойн совхозой овощ үргуулагша, арендатор.

ТАСС ШЭНЭ hОНИН

СССР-эй ПАРЛАМЕНТЫН СЕССИ ДЭЭРЭ

Фашис эзэрхэг түримхэйшүүлэй СССР-тэ харша дай үүсхэhээр 50 жэлэй ойн урда тээ— июниин 21-дэ СССР-эй Верховно Советэй палатануудай хамтын заседани онсо шэнжэтэй байба.

Мүнөө үедэ шухала удха шанартай боложо байhан дайнай hүргаалнууд тухай союзай парламентын түрүүлэгшэ А. И. Лукьянов хэлэбэ. Бүхы обществын социально-политическэ талаар нэгэдэнги; Эхэ орондоо дуратай, этигэдэг байhанай ашаар фашизм бута сохигдоhон байгаа гэжэ тэрэ онсолон зааба. СССР-эй арадуудай хани барисаан ба үгэзэ ойлголсолго дайсадые илаха үндэhэ hүүри болоо hэн гэбэ.

Минута соо дуугай байжа, дайнда алдаhан унаhан 27 миллион совет хүнүүдэй дурасхаалые депутадууд ёhолон хүндэлбэ.

Парламентын зарим комитедүүдэй зүгhөө СССР-эй арадай депутат маршал С. Ф. Ахромеев үгэ хэлэхэдээ, дайнай дүлэтэ жэлнүүдтэ Советскэ Союзай арадуудай гаргаhан баатаршалга тухай хэлэбэ.

Түүхэтэ ойн үдэртэй дашарамдуулан, совет арадта, дэлхэйн парламентнуудта ба арадуудта хандаhан Хандалга Верховно Совет баталан абаба.

Удаань ороной нийтын-политическэ ба социально-экономическа байдал тухай СССР-эй Премьер-министрэй хэhэн мэдээсэлые депутадууд зүбшэн хэлсэжэ эхилээ. Правительствада нэмэлтэ этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые олгохо тухай асуудал тэрэ табиhан гээшэ.

Кабинедтэ нэмэлтэ этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые олгохо талаар хоёр тогтоолой проектнүүд СССР-эй Верховно Советэй гэшүүдтэ дурадхагдаhан байгаа. Энэ шухала асуудалые СССР-эй Президентын ба Арадай депутадуудай съездын үзэмжэдэ табихаар дурадхагдана.

Богони үгэ хэлэлгын болоходо, парламентаринууд эдэ проектнүүдые ондо ондоогоор үгтана гэжэ элирээ.

СССР-эй Президент М. С. Горбачев сесси дээрэ үгэ хэлэhэн байгаа. Министрнүүдэй Кабинедтэ нэмэлтэ этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые олгохо тухай асуудалые депутадууд дан орёо дээрэ тоолоно, Премьер-министртэ сүм найдадагби гэжэ М. С. Горбачев тэмдэглэбэ. Удаань тэрэ депутадуудай асуудалнуудта харюусаа.

МИНИСТРНҮҮДЭЙ КАБИНЕДЭЙ ЗАСЕДАНИ

Июниин 20-до СССР-эй Министрнүүдэй кабинедэй үргэн заседани дээрэ Европын хамтаралай комиссийн түрүүлэгшэ Жак Делор үгэ хэлээ. Совет правительствын урялаар тэрэ Москва ерэнхэй. Энэмнай Союзай Кабинедэй ендэр дээрэhээ үгэ хэлэhэн гадаадын ороной түрүүшын политическэ ехэ ажал ябуулагша болоно.

Ороной, республиканска правительствануудай хүтэлбэрилэгшэд заседанида олоороо суглараhан байгаа. Европын арбан хоёр гүрэнэй хэрэг байдалай, эрид hайжаржа, байhаниие тэдэнэр мэдэжэ абаха хүсэлтэй байгаа. Өөрынгөө шэнэдхэгдэhэн федераци байгуулха зуураа, энэ дүй дүршэлhөө ямар юумыень хэрэглэхэ аргатай гээшэбди?

Европын хамтаралай зарим онсо шэнжэнүүд тухай хэлэхэдээ, тус хамтаралай гэшүүд политическэ зорилго урдаа табидаг гэжэ Ж. Делор онсолон тэмдэглэбэ. Хамтаараа байхадаал, өөhэдынгөө аша түйые найдамтайгаар хамгаалжа шадахабди гэжэ мэдэхэ дээрэhээ эдэ оронууд хуби заяагаа нэгэдүүлхые оролдодог. Энэ хэрэг имаргал экономикоhоо эхилээ hэн гэжэ айлшамнай онсолон зааба.

Гадаадын экономическа холбоо барисаанай талаар бэелүүлэгдэдэг хамтын политика Европын гүрэнүүдэй ба Советскэ Союзай хоорондо хаховно Совет баталан абаба.

Удаань ороной нийтын-политическэ ба социально-экономическа байдал тухай СССР-эй Премьер-министрэй хэhэн мэдээсэлые депутадууд зүбшэн хэлсэжэ эхилээ. Правительствада нэмэлтэ этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые олгохо тухай асуудал тэрэ табиhан гээшэ.

Кабинедтэ нэмэлтэ этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые олгохо талаар хоёр тогтоолой проектнүүд СССР-эй Верховно Советэй гэшүүдтэ дурадхагдаhан байгаа. Энэ шухала асуудалые СССР-эй Президентын ба Арадай депутадуудай съездын үзэмжэдэ табихаар дурадхагдана.

Богони үгэ хэлэлгын болоходо, парламентаринууд эдэ проектнүүдые ондо ондоогоор үгтана гэжэ элирээ.

СССР-эй Президент М. С. Горбачев сесси дээрэ үгэ хэлэhэн байгаа. Министрнүүдэй Кабинедтэ нэмэлтэ этигэмжэ түлөөлэлгэнүүдые олгохо тухай асуудалые депутадууд дан орёо дээрэ тоолоно, Премьер-министртэ сүм найдадагби гэжэ М. С. Горбачев тэмдэглэбэ. Удаань тэрэ депутадуудай асуудалнуудта харюусаа.

БАЙГАЛ ДЭЭРЭ УУЛЗАБА

ЭРХҮҮ. (ТАСС). Россин гүрэнэй национальна паркнуудай эрдэмтэд болон худэлмэрилэгшэдэй уулзалга эндэ түгэсэбэ. Байгаалийн баялигуудые аршалан хамгаалга ба дэлгүүрэй харилсаанууд гэhэн темээр энэ уулзалга болоо юм.

Хэдэн мянган гектар талмай дээрэ ан амитадай ба ургамалай аймагта аюулгүй байдал хангаха, байгаалитай харилсаха арга боломжо хүнүүдтэ олгохо гээшэ бэлэн бэшэ юм гэжэ Прибайкалийн национальна паркын директор П. Абраменок хэлээ hэн.—1986 ондо манай парк байгуулагдаhан юм. Тэрэ гэhэнhээ хойшо нилээн юумэ хээ гээшэбди. Эндэ амидардаг бугануудай, гүрөөhэнүүдэй, бодон гахайнуудай, хүрин, баабгайнуудай тоо хоёргурба дахин олошороо. Аяншалагшад болон амарагшадай ябаха маршрудууд хараалагданхай. Энэ зорилгоор бюджетнэ мүнгэн зөөриин дуталдаг дээрэhээ, мүнгэ олохо ондоо арга бэдэрдэг гээшэбди.

Байгал далайн эрьеые зубшан 300 километртэ нэмжыhэн парк соогуур уулзалганууда хабаадагшад ябажа хараа. Иимэ уулзалгануудые жэл бүри Россин элдэб булангуудта үнгэрэхэ шиидхэбэри абаа. 2000 он хүрэтэр республикын национальна паркнууд 70 шахуу болохо ха юм.

СССР-эй МИНИСТРНҮҮДЭЙ КАБИНЕДТЭ

1991 оной июлийн 1-hээ декабрийн 31 хүрэтэр вагонууд болон контейнернүүдые хараалагдаhан болзорhоо гадуур хии hаатуулhанай түлөө түлэгдэдэг ялын хэмжээн таба дахин нэмээгдэхэ. Түмэр замай транспорт hайнаар хэрэглэхэ, ашаа эльгээгшэдэй, тэрэниие тушаажа абагшадай, мүн түмэр замай худэлмэрилэгшэдэй харюусалга дээшэлүүлхэ зорилгоор СССР-эй Министрнүүдэй кабинет иимэ шиидхэбэри абаа юм.

(ТАСС).

«Сагаан алтаяа» сэбэрээр суглуулая!

ШАДАБАРИ МЭРГЭЖЭЛЭЙ ШАНГА ТЭМСЭЛ

...жэлнүүдтэ хонидой ...үргэн аргаар хайшалха ...та конкурс заабол Ивал... ОПХ-да гэхэ гү, али рес... ...кын нийслэл хотодо дү... ...үнгэрэгдэдэг байна ...ангша ондо республикы... ...XXI конкурс Мухар-Шэ... ...районой холуур суур... Ленинэй нэрэмжэтэ кол... эмхидхэгдэhэн байна. ...нь хадаа жэл бүхэндэ ...рсые нэгэл газарта үн... ...дэ hонирхол бууядаг, ...ой олоороо суглардаггүй ...г, али илангаяа ажахы... ...й мэргэжэлтэд, хүтэлбэ... ...шэд, эндэ ерэhэн нэрэ... ...д, албанайнгаа, мүн хү... ...даа хэрэг бүтээхэеэ ...г байгаа. Иимэ ...г гуримгүйгөөр үнгэрэгэ... конкурсhоо хадуун, ха... ...бамаар түрүү арга дүр... ...аанаhаа байхаб даа. Тиин ...о жэлэй конкурс эмхидхэ... ...д энэ дутагдалаа усадуулна. Иимэ хэмжээнүүдые хараалгансашье нийслэл хотоhоо ...бэшэ, мүн түрүү ажахы... ...н нэгэндэ эмхидхэhэниинь ...залтай hэн. Дүрсэгдэгша ...эй нэрэмжэтэ колхоздо ...ажахынуудhаа ерэhэн ...нгшэдэй hонирхожо ха... ...рахаар, шагнахаар юумэн олон даа. Эндэмнай гансашье бүхы гол hалбаринь эзэргэ хүгжөөгдэhэн бэшэ, мүн түрүү арга дүршэл захагүй ехэ байха.

Абаhаар адуу моридойнгоо үүлтэр hайжаруулжа, ашаг олзоёо арьбадхаhан тус ажахыда hаалиин малай үүлтэр hайжаруулагдаа. Тиигээд хони үсхэбэрилгэнь үргэнөөр хүгжөөгдэжэ захалаа hэн. Жэшээлбэл, hүүлэй хэдэн жэлэй туршада колхозой хонишод бүхы ажахыгаараа зуутанай зэргэдэ гаража суурхана. Мүн сөөрэм соо загаhа үсхэбэрилхэ, үнэтэ арhатай араатанай фермэ болон бусад шэнэ hалбаринуудыень хаража, яhала hонирхоорлэ.

Колхозой түб hуурин болохо Никольский тосхоной үйлсөөрнь айлшадаа үгтажа амаршалhан лозунгнууд үлгөөтэй байба. Заншалта XXI конкурсын гурим тухай урид хөөрэжэ үгэhэнэйнь удаа арга шадабариин шанга тэмсэл эхилшоо бэлэй.

Үргэн ехэ хушалта сарай доро электромашинкануудай шэнгэхэн абяан хүгжэмдэл суурялгажа захалба. Эндэ бүхыдөө республикымнай хони үсхэбэрилдэг районуудhаа 19 хайшалагшад ерэжэ, мэргэжэл шадабаряа туршалсаа. Түргэн аргаар хониной нооhо хайшалжа мүрысэхэ гээшэ үнэн дээрээ бэлэн бэшэл даа. Хайшалагшад хониной нооhо доогуур, сэбэрээр гэхэ гү, али хиргангүй (дабхар хайшалангүй) абаха ёhотой. Тиихэдэ хониной арhа, мяха шулгалхагүй, толгойдонь, hүүлдэнь, хулнүүдтэнь, мүн сами соонь нооhо үлөөнгүй хайшалхаhаа гадна хониной нооhо таhалангүй абаха гуримтай. Үшөө дээрэнь түргэн хайшалха эрилтэ бии гээшэ. Абаhаар хэнэйшье эрхимлэхэнь багсаамжалгдахаар бэшэ байгаа hэн. Булта дүршэл шадабаритай, электромашинка гартаа барижа, «сагаан алта» эбхэн хайшалхадаа нилээд оноошотой болонхой гэжэ харахаар байгаа. Түрүүшын хэдэн хониной «нэхые» абаhанайнь hүүлээр тэмсэлдэ жагсагшаднай хам орожо, бүри эршэтэйгээр ажаллажа захалаа юм. Тэрэ үдэр газаа ааяма халуун байгаа. Нооhондоо хүлэрhэн хонин дээрэ нэнгэзд байhан хайшалагшадта бүришье халуун „байгаа аабза. Комиссийн сагаан халаад үмдэhэн гэшүүд конкурсдо хабаадагшадай хэhэн жалые нариналр хииан шалгана. Хайшалагдаhан хонин бүхэниие нариналр шалгажа, сэгнэлтэ үгэхэhөө гадна нооhыень хаража тодорхойлно.

Республикын XXI конкурсдо хабаадалсаха эрхэдэ хүртэхын түлөө хайшалагшад ажахыдаа, райондоо үнгэргэгдэhэн тэмсэлдэ шалгаржа гараха ёhотой гээд гурим соонь хэлэгдэнэ. Хэрбээ хониной арhа, мяха ехээр шулгалаад гү, али нооhыень таhалжа, жэгдэ бэшээр хайшалhан, дабхар хиргаhан байбал, мүн хонин бүхэнэйнгөө нооhо дунда зэргээр 6 минутаhаа удааналр хайшалаа hаа, саашадаа мүрысөөндэ хабаадалсаха эрхэhээ хайшалагшад хаhагдана.

Конкурсын сэгнэлтэ 100 баллаар тодорхойлогдоо. Жэшээлбэл, хониной нооhо хайшалхадаа, гаргашалhан сагынь 30 балл, шанарынь 40, нооhоноойнь шанар 20, юрэнхы ажалынь 10 баллаар сэгнэгдээ. Жэшээлбэл, конкурсдо хабаадагша 10 хониной нооhо хайшалхадаа, нэгыень 3 гэhэн сэгнэлтэтэйгээр, 6-вынь 4 гэhэн сэгнэлтэтэйгээр, гурбыень 5 сэгнэлтэтэйгээр хайшалбал, бүхыдөө 36 баллтай болоно.

Үнишье болонгүй түрүүшын дүнгүүд согсологдожо захалба. Эндэ Мухар-Шэбэрэй районой «Знамя Ленина» колхозой Владимир Мункуевич Тугулдуров бүхыдөө 88,3 балл абажа, эрэшүүлэй дундаhаа эрхимлэжэ, чемпионой лентэ, Хүндэлэлэй грамота болон 100 түхэригэй мүнгэн шанда хүртөө. Тиихэдэ эхэнэр хайшалагшадай дундаhаа Иваалгыч районой Сотниковой шубуунай фабрикын түлөөлэгшэ Людмила Дашиевна Гармажапова шалгараа. Тэрэ 77,1 баллтайгаар эрхимлэжэ, мүн лэ чемпионой лентэ, Хүндэлэлэй грамота, 100 түхэригэй мүнгэн шангаар урмашуулагдаа.

Хоёрдохи, гурбадахи hуурин...уудта эрэшүүлэй дундаhаа Сотниковой шубуунай фабрикаhаа ерэhэн Иннокентий Цыренгармаев, Хяагтын совхозой дүршэлтэй хайшалагша Татьяна Дашипылова, Бабасан Чагдурова болон бусад шалгараа.

Конкурсын дүн согсолходо, командын хоорондын мүрысөөндэ Ивалгын районой хайшалагшад нэгэдэхи, Хяагтын районой түлөөлэгшэд хоёрдохи, Баргажанай районой бэрхэ хайшалагшад гурбадахи hуурин эзэлhэн байна. Мүн түс конкурсдо эдэбхитэйгээр хабаадалсаhан олон хайшалагшадта урмашуулгын мүнгэн шангууд барюулагдаа.

Хони үсхэбэрилхэ талаар жэл бүхэндэ түрүү hуурин эзэлдэг Ленинэй нэрэмжэтэ колхоздо түрүүшынхээ үнгэргэгдэhэн түс конкурсдо шалгарhан хоёр эрхимлэгшэдынь — республикын хайшалагшадай 1991 оной чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэhэн Мухар-Шэбэрэй районой «Знамя Ленина» колхозой Владимир Тугулдуров, Сотниковой шубуунай фабрикаhаа ерэhэн Людмила Гармажапова байгша оной июль hарын эхээр Ставропольско хизаарта үнгэргэгдэхэ РСФСР-эй түрүү хайшалагшадай конкурсдо хабаадалсажа, мэргэжэл шадабаряа туршалсаха эрхэдэ хүртэбэ.

Республикын хониной нооhо хайшалагшадай XXI конкурс эмхитэй журамтайгаар үнгэргэгдөө гээд тэмдэглэлтэй.

Вл. ЖИГЖИТОВ.

Эдеэ хоол элбэгжүүлгэ—энэ үеын зорилго

ТАХЯАГАЙ МЯХАН ЮУНДЭ ХОМОР БОЛООБ?

Мүнөө ямаршье хүниие юугээршье гайхуулхын аргагүй ха. Гэбэшье магазинуудай таануудай унаса эд бараагаар, эдеэ хоолоор хангабал, магад гайхажа болохо. Үнэхөөрөө эдеэ хоолойнгоо талоноор юумые абахын аргагүй болонхой. Анхан элбэг байһан юумэнай хоморой, олдохоор бэшэ. Тиин магазинда орожо, үнөөхи хооһон тануудаа харахадаа, наймаалагшадые эзэмэлхэ ушар гарана. Тоэд тэдэнэр продукци үйлэдбэрилдэггүй, харин тэдэниие наймаална ха юм. Юундэ продукци үйлэдбэрилгэ иимэ ехээр доошолоо гээшэб?

Загарайн бройлерно шубуунай фабрикада директор С. И. Найчуковаһаа эхилээд, юрын хүдэлмэришэд хүрэтэр магазинай тагуудта тахяагай мяханай үгы болоһоор һанаагаа зобонхой.

— Манай фабрикые холимол тэжээлээр мүнөө тон мууга хангана,— гэжэ Светлана Ивановна хөөрэнэ. — Шулуутын холимол тэжээл үйлэдбэрилдэг завод бидэнэртэй баталһан хэлсээгээ саг үргэлжэ хазагайруулна. Тиин тэжээл тон ехээр дуталдадаг болоо. Тахяа эдеэлүүлхэ тусхай тэжээлэй орондо гахайн эдидэг холимол тэжээл үгэнэ.

Бидэнэрэй фабрикада ерэһэн үдэр нэгэ сүудхэ соо хүрэхэ холимол тэжээл үлөөд байдаа һэн. Эндэхи хүдэлмэрилэгшэдэй хэлэһэнэй ёһоор, бройлерно цехэй тахяануудые машинаһаа тэжээл сэхэ буулгажа хооллуулдаг байна. Иимэ байдалда һайнаар хүдэлхын аргагүй бшуу. Тиин энээнһээ уламжалан, тахяагай шэгнүүр нэмээгдэнгүй, олоор гарзалжа эхилнэ. Иигэжэ туранхай тахяанууд үүсэлэгдэжэ, худалдаа наймаанда эльгээгдэнэ гээшэ.

— Фабрикын хүдэлмэришэдэй ажалдаа ямараар хандаһанһаа олон юумэн дулдыдадаг,— гэжэ предприятиин ахамад ветеринарна врач А. И. Зарубин хэлэнэ.— Сэхыень хэлэхэдэ, һүүлэй үедэ хүнүүд ажалдаа муугаар хандадаг болоо. Анхан шубуушад ороддосотойгоор хүдэлжэ, түсэбтэ даабаринуудаа, абаһан уялгануудаа сүм дүүргэдэг, салин хүлһэ өхээр абадаг һэн. Харин мүнөө тахяа тэжээлгын технологиин хазагайруулагдахада, ажалай бүтээсэ ' эрид доошолно.

— Юундэ хүдэлмэришэд урданайхиһаа муугаар хүдэлдэг болоо гээшэб гэһэн асуудал тэрээндэ табигдаба.

— Хүдэлмэришэдэй салин хүлһэн һүүлэй үедэ бага болоо. Гэбэшье хамаг юумэнэй үнэ сэнгэй хэды дахин дээшэлүүлэгдэбэшье, тэрэ дэлгүүртэ хараганагүй, үнэтэйгөөршье һаань, худалдажа абахын аргагүй. Манай фабрикадые абаха гэһэн тогтоол абтаа. Эдэ бүгэдэн хүсэлдүүлэгдээд байгаа һаань, юумэн дуг гэжэ, залуушуул хүхюунээр сагаа үнгэргэхэ одоол аргатай болохо байгаал даа. Хубхай хооһоор хэлсэгдээд, энэ хэрэгэй саарһан дээрэ үлэшөөгүй һаань, һайн байгаа. Соёлойнгоо байшангай хүдэлмэриие түргөөр һэргээжэ, сагай эрилтээр хүдэлгэжэ эхилхэ болзорынь тулаад, үнгэржэ байна.

Залуу үетэн, хэнэйшье мэдэһээр, ерээдүймнай найдалха юм даа. Залуушуулые зүб мүрөөр хүтэлбэрилхэ, алдуу эндүүень заһажа, заажа үгэхэ уялгатайшуул гэхэдэ, ха хүнүүдынь лэ болоно бэшэ гү? Совхоздо бэрхэ бэрхэ ажалай түрүүшүүл захаһаа бии. Жэшээлбэл, һаалишан Лариса Никифелова, жолоошон Александр Будажапов, пилорамын хүдэлмэришэн Бадма-Цырен Гатыпов гэгшэд ажал хүдэлмэридөө хододоо урагшатай ябажа, бэшэндэ жэшээ харуулжа байдаг.

Ерээдүйн үетэндэ байгаалияа гоё һайхан зандань хүргэжэ шадабал, эхэ байгаалиингаа ээзэн байһанаа мэдүүлхэ һэмди. Тоэдшье энэ асуудал аймаг дотор халирхайгаар табигданхай, муртэй хэмжээ ябуулганууд абтадаггүй байһаар. Юрэдөө, холо ошоһоной хэрэггүй. Жэшээ болгон Шэбэртэ нютагые абажа хараха болоо һаа, ойн гүн соо, Шэбэртэ голой эхээр гам хайрагүй модоной отологдоһонһоо болжо, уһаниинь һураггүй шэргэһэн, бага болжо, ган гасуур жолдэ уһалуурида хүрэхэеэ болёод байдаг. Харин мүнөө болоод байхада, Зүүн-Заганай эхээр модыень хаман абахаар харгы гаргагдажа байнхай. Тоэд энээнтэй тэмсэл хэгдэнэ гү? Һанаагаа зобохо, хэмжээ ябуулга хэхэ хүн дутэ һааша үгы, ойдо шунагшад дура зоргон соогоо болоно.

Минии һанахада, энэ талаар Шэбэртын сомоной Совет, партийна болон комсомолой эмхинүүд эгээн түрүүлжэ зондо дохёо үгэхэ, модо бэлэдхэшэдэй дура зоргоорео ошолгые зогсоохоёо, хазаарлахяа оролдохо байгаа бэшэ гү? Тиимэ һэдэлгэ, оролдолго гаргагданагүй.

Иигээд ерэхэдээ залуу һаһанай эршэ долгин хаана гээшэб гэжэ асууха болоно бэшэ гүбди. Хожомой хожом түшэглэхэ, урдаа хараха залуу үетэнөө сомоной Соведэй, совхозой хүтэлбэрилэгшэдэй зориг, ябуулга ехэтэйгээр хүмүүжүүлхые оролдохо, саашаа ургаха хэрэгтэнь туһалжа байха ёһотой байгаа ха юм. Үнэндөө эдэ бүгэдэ үшөөл үзэгдэнэгүй.

Дэлгүүрэй экономикодо орожо байһан орёо бэрхэ сагта залуушуулай дүүргэхэ үүргэ тон ехэ. Мүнөө бэе бэетээ эбтэй, нэгэн хараа зорилготой, бэе бэедээ түшэгтэй байхын орондо, урдахи хойнохиёо хүсэд ойлгонгүй, комсомолһоо гараһан залуушуул хайшаа, ямар харгыгаар зорихоёо ойлгохоёо, мэдэхээ болёод байна. Һанал бодолнуудай һэлгэсэлдэжэ, үргэн олочинтын демократида шуумайн орожо байхада, залуу үетэн зүбөөр, батаар харгы замаа шэлэхэ ёһотой болоно ха юм.

Мүнөө иимэ байдалда ороод байхадаа, совхозой залуушуул яаха болоноб? Энэ асуудал гансахан залуушуулай урда бэшэ, хүтэлбэрилхы үүргэ дүүргэгшэдэй урда мүн гэ табигдана.

Ц. ДОНДОКОВ.

ГҮНЗЭГЫГӨӨР БОДОМЖОЛХО САГ ТУЛАА

Комсомолой сэжэбайдал

Һүүлэй жэлнүүдтэ комсомолой организаци хэрэгтэй гү, али үгы гэһэн асуудал хаа хаанагүй гарадаг болонхой. Ленинскэ комсомолой нэрэ хүндые үнагаангүй, нарин нягтаар олон жэлнүүдтэ сахижа абажа ябаһан үетэн хойшоо гаража байна. Тэдэнэр мүнөө болоходо, эх даа, халагам халаг, ямаршье тэнэг ябаабиб даа гэжэ толгойгоо шааха болоно гү? Али һаа, хамаг юумые буруу һүргэһэн, далан жэл соо дорой байдалда асаруулаа гэдэг коммунис партияа гэмнэхэ болоно гээшэ гү? Тоэд хүн бүхэндэ шиирэг залуу, юунһээшье тунхарихагүй, хамаг бэрхэшээлнүүдые дабан гаража шадаха галта һаһан газар дээрэ нэгэтэл үгтэдэг ха юм. Тиимэһээ энээн тухай ганса залуушуулшье бэшэ, һаһатай болоһон үетэйшье бодомжолхо, шүүжэ үзэхэ дүүрэн эрхэтэйл даа.

Би һүргуулидэ һуража байһан заһаяа һанаад үзэхэ хүсэлэнтэйб. Хяагтын буряад дунда һүргуулиин арбадахи класста байхадам, һурагшадай дунда ехэхэн шуулэн гараба. Ушарынь хадаа хоёр хүбүүд нэгээ эблэжэ, һайсахан гар хүрэжэрхиһэн байгаа. Һүргуулиин директор бүхы классуудай һурагшадые суглуулаад, муу хэрэг үйлэдэгшэ хоёрые һүргуулиһаань үлдэхэ гэһэн шиидхэбэри гаргаба. Тиихэ үедэ би комсомолой эмхиин секретарь байгааб. Директорэй, хоёр-гурбан һурагшадай үгэ хэлэжэ, һүргуулиһаань хаяха гэһэн һанамжа гаргахадань, өөрынгөө үгэ хэлэхэ баатай болоо һэм. Ноёсор хүнэй сохюулагша эрхэ хүбүүнэй хамараа үргэжэ, бэеэ бэшэндэ үрижэ, дээрэлхүү зан гаргажа ябадагыень һайн мэдэхэ байгааб. Наймадахида һурадаг нүгөө хоёрынь малшадай үхибүүд һэн. Тиигээд лэ би нэн түрүүн комсомолой организаци хаража үзэхэ, али алинайнь абари аашые тодолхо, хэн хэниинь хайшаа һэм, юун дээрэһээ наншалдааб гэхэ мэтэ олохон асуудалтай үгэ хэлээд, хэрбээ хоёр һурагшадай бай зэмэтэй бэшэ һаань, газетэдэ бэшэхэ тухайгаа мэдүүлээ бэлэйб. Энэмни нүлөөлжэ, комсомолой суглаан дээрэ хэлсээн болоһон, тэдэнэй бүхы ябадалынь элирүүлэгдэнэ, тиигэжэ һүргуулиһаа хиидэхээе байһан, үнэндөө хэрэлдээнэй эхи заха татаагүй хоёр һурагшад үлөөгдэнэн юм.

Саг жэлэй үнгэрхэдэ, «бүтэн гарсалдагша» хоёрни намда сэдьхэлэй һайниие хэды хүргөө гээшэ һэм. Хоюулан арбадахяа дүүргээд, институдта ороһон намтартай.

Энээхэн жэшээ баримта юундэ дурданабиб гэхэдэ, тэрэ үедэ яабашье хэн нэгэнэй һанал хараада абтадаг, үнэн зүбынь лаб тодоор элирүүлэгдэдэг, сэдьхэлэй һайханаар юумэн бүтэхэ тээшээ болодог байгаа гээшэ һэн ха. Коллектив гэһэн үгэ мүнөө оройгоороо шахуу мартагдажа байна гэхэдэ, ехэшье алдуу болохогүй хаш.

Бүри һаяшаг Бэшүүрэй аймагай Бэшүүрэй совхоз ошожо, комсомолой организациин ажал хүдэлмэреэр һонирхожо байхадаа, энээн тухай бодогдожо байгаа бэлэй. Бидэ мүнөө тус комсомолой организациин хүдэлмэри тушаа тобшо тэдыгээр тогтожо хэлэебди.

Жэл ошохо тума Бэшүүрэй совхоз ехэ болон, улам урган албаржа байнхай. Тус совхозой түбынь Шэбэртэ тосхон юм. Байгаалиин талаар гоё айхан газарта һуурижаһан. Ой модоор, уһа голоор, сабшалан угаар элбэг дэлбэг энэ нютагай үргэжэһэниинь шье гайхалгүй. Залуу үетэн он ошохо бүри олон болоно, шэнэ шэнэ гэрнүүдые бариха болоходо, газарайнь бага болжо байһаниинь эли мэдэрэгдэнэ. Бидэ байгаали тухай доро тогтохобди. Харин мүнөө асуудалаа үргэлжэлүүлэе.

Совхоздо дүн хамта 220 залуушуул тоологдоно. Жэл урдахана эндэ 104 комсомолшууд байһан байна. Энэ хугасаа соо тэдэнэй тоо 44 хүндөө ороторoо хороо. Яагаад гээшэб гэһэн ёһото асуудал гарахаараа гаражa ерэнэ.

Демократиин үргэн далайсатайгаар хүрэжэ ерэхэдэ, коммунистнууд партийна олооороо гараа, улаан биледүүдээ орхижо эхилээ. Иимэ оршон байдалда комсомолһоо гараха дуратайшуул олдоол юм һааб даа. Тиигээд энэ ябадалые ВЛКСМ-эй Бэшүүрэй райкомойхид урагша хойшогүйгөөр гэмжэжэ эхилээ бшуу. Комсомолой райкомой нэгэдэхи секретарь Олег Федоров колхоз, совхозуудай комсоргнуудые суглуулжа, дуратай хүн комсомолдо үлэг, дурагүйнь гараг гэһэн һанамжа оруулаа ха юм. Эндэ балай ехэ тоосолдоон, арсалдаан гаргагүй, Федоровой үгэ комсоргнуудаар залуушуулда хүргэгдэжэ, комсомолһоо гараха дуратайшуул захаһаа бии болоод орхёо. Илангаяа ажал хүдэлмэриһөө хойрогшодог, залхуурдаг заримашуулда гоё юумэн болоо һааб даа. Тиигэжэ жаран хүн нэгэ доро гэхээр тус организациһаа гараа гэхэ гү, һайн дурааараа тэргэдэн зайлаа ха юм. Тоэд иимэ юумэнэй боложо байхада, совхозой комсомолой эмхиин секретарь Солбон Бадмаев юу хээ гээшэб? Энээниие болюулха гэһэн харюу үгы байгаа гү? Тэрэнэй хэлэһэнһээ тобшолходо, комсомолшуудай билөдээ тушгаахяа ерэхэдэ, тэрэниинь үгэ дуугүйгөөр абаад лэ, харюу асуудалгүй, үлөөхэ гэһэн тэмсэл хэгдээгүй хэбэртэй. Энэ хүмнай комсомолой эмхиин сүлөөлэгдэһэн секретарь нэрэтэй, һара бүри салин абаад байдаг гэжэ ойлгуулаа. Эгээ мүнөө демократиин хүргэжэ байһан үедэ хүн бүхэн һэшхэлээрээ ябаха, ажаһууха болоно. Өөрын хараа бодол, үзэл найдабари аһан түрүүлхэ хэрэгтэй болонол даа. Комсомолһоо гараһан жаран залуушуул ондоо бодолтой болоо гээ гүт? Үгы ааб даа. Хэдэг ажалаа хээд лэ гэшүүнэй түлбэри түлэлгэһөө сүлөөрөөбди гээд, амгалан ябажа ха юм.

Мүнөө залуушуулые хараадаа абажа, тэдэнэй үүсхэл ороолдолго эрмэлээл хүсэл ягаад дэмжэхэб гэһэн асуудалда совхозой партийна эхин организаци ээлэгдэнхэй. Оройтожо энэ асуудал табижа байһаниинь ойлгосотой. Һаяшаг үнгэргэгдэһэн суглаан дээрээ совхозэйнгоо залуушуулай сүлөө сагые хайшан гээд һонирхолтойгоор үнгэргэхэб гэһэн асуудал хаража үзөө. Залуушуулай хүхюу сэнгэлигээр сагаа үнгэргэхэ, тэдэнэй үүсхэл ороолдолго саг соонь дэмжэхэ ябадал анхарагданагүй. Нэгэдэхеэр, ойлгуулажын хүдэлмэри һулэ, хоёрдохёор, сүлөөтэй сагаа хүхюунээр үнгэргэлгэдэнь оройдоошье анхарал хандуулагдаһагүй гэхэдэ, алдуу болохогүй ха.

Соёлой байшангай хүдэлмэри һуладаа. Хүдэлдэг баяристнь ажалһаа сүлөөлэгдэжэ, хүргэжэ наадаха хүн үгы болонхой. Партийна суглаан дээрэ видеоаппаратура, магнитофон, спортивна инвентарьнуудые абаха гэһэн тогтоол абтаа. Эдэ бүгэдэн хүсэлдүүлэгдээд байгаа һаань, юумэн дуг гэжэ, залуушуул хүхюунээр сагаа үнгэргэхэ одоол аргатай болохо байгаал даа. Хубхай хооһоор хэлсэгдээд, энэ хэрэгэй саарһан дээрэ үлэшөөгүй һаань, һайн байгаа. Соёлойнгоо байшангай хүдэлмэриие түргөөр һэргээжэ, сагай эрилтээр хүдэлгэжэ эхилхэ болзорынь тулаад, үнгэржэ байна.

Залуу үетэн, хэнэйшье мэдэһээр, ерээдүймнай найдалха юм даа. Залуушуулые зүб мүрөөр хүтэлбэрилхэ, алдуу эндүүень заһажа, заажа үгэхэ уялгатайшуул гэхэдэ, ха хүнүүдынь лэ болоно бэшэ гү? Совхоздо бэрхэ бэрхэ ажалай түрүүшүүл захаһаа бии. Жэшээлбэл, һаалишан Лариса Никифелова, жолоошон Александр Будажапов, пилорамын хүдэлмэришэн Бадма-Цырен Гатыпов гэгшэд ажал хүдэлмэридөө хододоо урагшатай ябажа, бэшэндэ жэшээ харуулжа байдаг.

Ерээдүйн үетэндэ байгаалияа гоё һайхан зандань хүргэжэ шадабал, эхэ байгаалиингаа ээзэн байһанаа мэдүүлхэ һэмди. Тоэдшье энэ асуудал аймаг дотор халирхайгаар табигданхай, муртэй хэмжээ ябуулганууд абтадаггүй байһаар. Юрэдөө, холо ошоһоной хэрэггүй. Жэшээ болгон Шэбэртэ нютагые абажа хараха болоо һаа, ойн гүн соо, Шэбэртэ голой эхээр гам хайрагүй модоной отологдоһонһоо болжо, уһаниинь һураггүй шэргэһэн, бага болжо, ган гасуур жолдэ уһалуурида хүрэхэеэ болёод байдаг. Харин мүнөө болоод байхада, Зүүн-Заганай эхээр модыень хаман абахаар харгы гаргагдажа байнхай. Тоэд энээнтэй тэмсэл хэгдэнэ гү? Һанаагаа зобохо, хэмжээ ябуулга хэхэ хүн дутэ һааша үгы, ойдо шунагшад дура зоргон соогоо болоно.

Минии һанахада, энэ талаар Шэбэртын сомоной Совет, партийна болон комсомолой эмхинүүд эгээн түрүүлжэ зондо дохёо үгэхэ, модо бэлэдхэшэдэй дура зоргоорео ошолгые зогсоохоёо, хазаарлахяа оролдохо байгаа бэшэ гү? Тиимэ һэдэлгэ, оролдолго гаргагданагүй.

Иигээд ерэхэдээ залуу һаһанай эршэ долгин хаана гээшэб гэжэ асууха болоно бэшэ гүбди. Хожомой хожом түшэглэхэ, урдаа хараха залуу үетэнөө сомоной Соведэй, совхозой хүтэлбэрилэгшэдэй зориг, ябуулга ехэтэйгээр хүмүүжүүлхые оролдохо, саашаа ургаха хэрэгтэнь туһалжа байха ёһотой байгаа ха юм. Үнэндөө эдэ бүгэдэ үшөөл үзэгдэнэгүй.

Дэлгүүрэй экономикодо орожо байһан орёо бэрхэ сагта залуушуулай дүүргэхэ үүргэ тон ехэ. Мүнөө бэе бэетээ эбтэй, нэгэн хараа зорилготой, бэе бэедээ түшэгтэй байхын орондо, урдахи хойнохиёо хүсэд ойлгонгүй, комсомолһоо гараһан залуушуул хайшаа, ямар харгыгаар зорихоёо ойлгохоёо, мэдэхээ болёод байна. Һанал бодолнуудай һэлгэсэлдэжэ, үргэн олочинтын демократида шуумайн орожо байхада, залуу үетэн зүбөөр, батаар харгы замаа шэлэхэ ёһотой болоно ха юм.

Мүнөө иимэ байдалда ороод байхадаа, совхозой залуушуул яаха болоноб? Энэ асуудал гансахан залуушуулай урда бэшэ, хүтэлбэрилхы үүргэ дүүргэгшэдэй урда мүн гэ табигдана.

Ц. ДОНДОКОВ.

МЭРГЭЖЭЛЭЭ ДЭЭШЭЛҮҮЛНЭ

Дэлгүүрэй экономикодо шэлжэн ороогын үедэ ажахы эрхилэлгын элдэб онол арганнуудые үйлэдбэридэ зоримгойгоор нэбтэрүүлхэдэ түгэс бэлэдхэлтэй кадрнууд шиидхэхы үүргэ дүүргэхэ байна. Энээниие ойлгоһон локомотив-вагон заһабарилгын заводой хүтэлбэрилэгшэд мэргэжэлтэдые һургажа эхилээ юм.

Үнгэрһэн жэлэй туршада 556 хүн элдэб курса, семинарнуудта һуража гараа. «Предприятиин экономике хүтэлбэрилгые хубилган шэнэдхэлгэ» гэһэн программаар үйлэдбэриин экономическа 16 семинар эмхидхэгдэжэ, инженерно-техническэ хүдэлмэрилэгшэд олон шэнэ юумэндэ һураа. Эрхүүгэй арадай ажахын институтай багшанарай дэлгүүрэй экономикодо орохо талаар лекциннуудые цехэй начальниннуудай орлогшонор, мастернууд түсэблэлгын-экономическа, ажалай ба салин хүлһэнэй таһагуудай хүдэлмэрилэгшэд шагнаа юм. Байгша оной хоёрдохи хахадта мастернууд һуража эхилхэ ёһотой. Энэмнай завод доторохоёдогдоһон кадрова программын нэгэ хуби болоно гээшэ. Тус программа бэелүүлхын тула 460 мянган түхэриг һомологдонхой. Энэ мүнгэн тиимэ ехэ бэшэ. Гэбэшье заводой тус программа бэелүүлхын тула энэ мүнгэ үгэһэниинь һайшаалтай бшуу.

Т. СОБИНКОВА.

Анханайнгаа уг унги дахаһан гү, али түрэхын тиимэ бэлигтэй байһан гү, юрэдөөл, бүри залуушаа гартаа дүйтэй, бариһан лэ юумэеэ заһажархидаг дархан хүнүүд нютаг бүхэндэ байдаг ааб даа.

Могсохоной совхоздо һая болотор Дэлэг Дашицыренов Даша-Доржо Санжижапов хотада хаана ошожо һурахаб, хүдэлхэб гэһэн олон ондоо һанал бодол, маргаан, тээлмэрдээн байгаагүй. Болбосоролой аттестадтай хамта абаһан механизаторай мэргэжэлэй үнэмшэлгые бараад лэ сэб сэхэ совхозойнгоо директцидэ ошоо һааб даа.

Түрүүн тэрэ дурошэлтэй мөөр илангаяа түмэртэн, техникэтэн багта андагаари бэрхэ, мэдэхэ, шадахагүй юумэниинь үгы шахуу, уран нарин дархан хүнүүд байһан юм. Тэдэнэй хэниинь шье хэн гэшэгүй адли часы, оёдолой машинаһаа эхилээд, элдэб түхэлэй автомашина хүрэтэр хуу заһабарилдаг, тумархажа, хүнүүдтэ үгы гэжэ шадахагүй, сэхэ сэбэр зантай нүхэд байгаа. Тоэд хүндэ үбшэн ямаршье хүниие гамнаха бэшэ.

Гэбэшье тэдэнэй нэрэ нэрлүүлжэ, һайн һайхан хэрэг ажалыень, ёһо заншалыень үргэлжэлүүлжэ ябаха хубүүд, басагад, ашанарынь бии.

Эндэ би Даша-Доржо Санжижаповай зургаан дорюун хубүүдэй нэгэн тухай хөөрэхэ һанаатайб. Тиигэхынгээ урда Даша-Доржо Динамаа нүхэртэеэ ямар хубүүдые һурган хүмүүжүүлээ, хүл дээрэнь гаргаа юм ааб гэжэ тобшохоноор дурдалтай.

Эгээ ехэ Мүнхэ хубүүниинь эсэгынгээ зүргэ дахажа, «булад хүлэгтэй» хуби заяагаа холбоод, олон жэлдэ ажахыдаа автомашинын жолоошоноор хүдэлнэ. Тэрэнэй удаадахи Бата (зураглалай гол хүн) баһал механизаторай мэргэжэл шэлэнхэй. Тиихэдэ Батожап хубүүниинь Ленинград хотодо уран зурагай училищи дүүргээд, тэндээ уран зураашаар хүдэлнэ. Дамдин хубүүниинь Улаан-Удын П. И. Чайковскийн нэрэмжэтэ хугжэмэй училищи дүүргээд, 'Буряадай оперо болон баледэй театрай дуушан болонхой. Эгээ бага хубүүдынь—Балдан Батор хоёрынь баһал механизаторнууд.

— Баабаймнай бүхы' наһаараа түмэр түдэгэтэй, трактор, машинатай носолдохо хуби заяатай хүн байгаа юм. Бээ даа. Наһанайнгаа һүүлшын үдэр болотор лэ ажахынгаа заһабарилгын мастерскойдо хүдэлөө. Хубүүдэймнай дүрбэниинь баһал эсэгэдээл, адли тэрэ түмэр түдэгэтэй носолдожо ябана. Тоэд хайшан гэхэбши, эсэгын һургаал, машина техникэдэ дуратайень абаа гээшэ ааб даа. Хубүүдэйнгээ багаханда Даша-Доржо тэдэнээ хоёр-гурбаар автомашинынгаа кабина соо һүүлгаад, бүхэлй үдэрөө ябаха. Тэдэнь үдэшэ затагар харанууд нюуртай болошоһон, бензинэй үнэрөөр анхилһан юумэд ерэгшэ бэлэй, — гэжэ Динамаа Содномовна хөөрэнэ.

Эгээл энээн дээрэһээ арбан класс дүүргээд байхадаа, Баханизатор Ширап Санжижаповай хажууда хүдэлжэ эхилээ. Зуниинь, намарынь үбһэ тэжээл бэлэдхэлгэдэ хүдэлөөд, үбэлынь тэрэл үбһэ, зеленко, һоломоёо малай үбэлөөнүүдтэ зөөдэг һэн. 1973 онһоо 1975 он болотор Совет Армиин уялгата алба дүүргэжэ ерээд, автомашинын жолоошоной курсада һуража гараһаар Бата мүнөө 15 жэлдэ таһалгаргагүй шофероор хүдэлнэ. Анхан хуушабтар ГАЗ-53 тухэлэй автомашинада һуугаад, баабайтаяа хамта тарялан, сабшалан дээрэ хүдэлжэ байһан трактор, машинануудта хээрэнь техническэ харууһа, бага зэргын заһабари хэдэг бэлэй. Эгээл эндэ оньһон техникын бүхы орёо нарин юумые одоол улаан гараараа барижа, «үбшэ хабшыень» мэдэдэг боложо һураа.

— Гансахан ном үзөөд, курса дүүргээд бэрхэ шофер, тракторист болошобсб гэжэ дэмы. Һайсахан носолдожо, тоһоноор нилээд зууралдажал, трактор, машинынгаа эбдэрхэдэ нэгэнтэ бэшэ хээрэ хоножо, хүйтэн, халууниие үзэжэл, ёһотой механизатор болохош,— гэжэ эсэгынь заадаг бэлэй.

Бата Дашидоржиевич нэрэрээшье эдэ арба һайса гараан жолдэ хүйтэн, халууниие яһалахан үзөөл даа. Һүүлэй арба шахуу жолдэ ЗИЛ-130 түхэлэй автомашина тэрэ жолоодоо. Хаанаһаа ехэ ашаа асарха хэрэг гаранаб, заатагүй Батын лэ автомашиные эльгээдэг байгаа. Аяар зургаан тонно ашаа тээдэг тиимэ ута, үндэр кузовтай ондоо автомашина ажахы соонь үгы байгаа ха юм. Огсогор заа кузовтой машинануудые холо ябуулхань гарзатай бшуу.

— Эдэ жэлнүүдтэ дүтэ наашын область, хизаарнууд руу ошоогүй газарни үгы ёһотой. Ган гасуур болоһон жэлнүүдтэ Монголой Арадай Республикаһаа, Шэтын областьһоо һолоомо һошо зөөһэмни тоогүй ааб даа. Хэды дахин Эрхүү, Ангарск хотонуудһаа барилгын хэрэгсэлнүүдые асарааб. Заримдаа үдэр бүхэндэ шахуу Улаан-Удэ, Кабанскын районой Тимлюйн цементнэ завод ошожо, хирпичсэ, шифер гэхэ мэтые асархаш,— гэжэ Бата хөөрэнэ.

Үнэхөөрөө зуншье хамаагүй һуниин 3 часта гэртэһээ гараад лэ, үглөөнэй 7 часта Улаан-Удын хирпичсын заводой үүдэндэ ошоод байхадаа шэмнай гайтайхан. Могсохоной Улаан-Удэ хоёрой хоорондохи зай забһар дутэ бэшэ, гынь 250 гаран модо гараһаргынь муу. Шангахан шандаанан, шадабари хүтэй даа.

— Машинамни эбдэрөөрөө эсэгэб, холо ябаха машини үгы гэжэ Батын гэдэ таталдахые нэгэтэшье дуугүйб. «Зай, тоэд яахаб, хал гүбдее» гэхэ'ээ ондоо хэлэдэггүй юм. Харгыда хада найдамтай, юунэйшье ноо һаа, уур сухал болхэрүүлхэжэ байдаггүй даа гэжэ олон жэлдэ Могсохоной совхоздо прорабаар дэлһэн А. Б. Баясхаланов лээ һэн.

Бата Санжижапов гаа холоһоо элдэб ашаа зөөдэг байдаг бэшэ. Хабарай таа гын үедэ кузовоо абаа хеод, сеялкэнүүдтэ тарилгын үрэһэ хэхэ ЗСК-100 тухэлэй түхээрэлгэ табяад, халуун дэлмэридэ хабаадалсадаг. Тамар ургаса хүрялгын гүрэндэ худалдаха тарилгынь, комбайнуудһаа ортошрэнэ.

— Һая болотор хүдэлжэ һан ЗИЛ-130 тухэлэй автомашинатнай нилээд хуушарна байгаа ха юм. Тоэд нэгэ эбдэрээгүй, һаатаагүй гү!— гэжэ асуухада, Бата шидоржиевич бага энэ лээд, хэлэнэ:

— Оройдоо эбдэрхэгүй, никэ гэжэ хаана байхаб. Автомашинада 5 жэлдэ лооб, тэрэнэй урда тэ хүнэй гарта нилээд яб байгаа. Тоэд саг соонь зарнаараа хараад ябаа яһала. Баһа эбдэрхэдэнь рэ хонохошье ушар бааб даа. Мүнөө машина никэдэ хэрэгтэй запчасть дай ехэл хомор болошниинь харамтай. Шэнэ та кэ тон үсөөн ерэнэ. Энэ дэ талаамни боложо, КАМ тухэлэй охэ прицептэй автомашина совхоздомнай тоод, би тэрээндэ һуу Хуушан автомашинатай б жолоошодто ехэл бэрх даа.

Һүүлэй хоёр жэлдэ энэ хыда арендэ харилсаанд рим нэбтэрүүлэгдэжэ, жо шод автомашинаяа арен абанхай. Тэдэнэр счёдой тэртэй. Тэрээн соонь ө һара соо хэды шэнээн зөөгөөб, хэды километр яа хэды мүнгэнэй ажал хэзэ жэ бэшэгдэдэг. Харин лоошод чековэ книжка хэрэгтэй юумэ совхозһоо на. Урзанда Бата Санж пов ехэ ашаа зөөһэн, тү түлишэ, запас хэрэгсэл а һан байжа, жэлэй тоосоо 3000 түхэриг абаа һэн. Тиигэ дэ һара бүриин авансда түхэриг абаа.

— Нёдондо бираагүйб. лоһоо зөөхэ ашаан бага гаа. Илангаяа нэгэ тээшээ һоор ябаха ушар олон б но. Тиигэжэ абаашаха а абаһаар байнагүй. Энэн рэһээ часаар түлэхэдэнь, бэринь бага болоно,— тэрэ хэлэнэ.

Эсэхэ сусахые мэдэдэг урагшаа һанаатай, түбшэн руу, ходо энеэбхилһэн, зохид зантай энэ жолоо до хододоо үргэн, хонхо гүй тэгшэ харгы, зааха усал аюулгүй зам үреэхэ сэл түрэнэ.

М. НАМЖИЛО

Хэжэнгын район.

Шалгалта юу харуулааб?

ВАГОНУУД ЗОГСОҺООР ЛЭ

Ашаа тээһэн вагонуудые удаан саг соо барибанай түлөө яла тохолгын хэмжээ республика соомнай бага болоногүй. Манай райондо, жэшээнь, 560 вагон сагаа үлүү баригдаһан байна. Тэрэнэй түлөө районой предприятинууд 31 мянган түхэригэй яла түлөө. Энэнь үнгэрһэн жэлэйхиһээ 22 мянгаар ехэ болоо.

Барилгын материалнуудай Татауровай завод байгша оной 4 һара соо 11 мянган түхэригэй ялада унаа. Тоэд энэнь үндэһэтэй. Юундэб гэхэдэ, ашаа тээхэ, буулгаха хүдэлмэри эндэ һайнаар эмхидхэгдэдэггүй байгаа, механизмуудынь эбдэрхэй, ажалай ба үйлэдбэриин журам муу, предприятида татагдаһан харгын түлөө харюусаха ээзэн байдаггүй. Иимэ эрхэ байдалда хүдэлдэг предприяти яла түлэнгүй яахаб даа.

Таловкын завод мүн лэ ехэ яла түлэнэ. Гансахан апрель һара соо завод 2506 түхэригэй хэмжээнэй яла түлэһэн байна. Цемент заводто асарха тушаа хэлсээнэй саг соогоо дүүргэдэгүйнөө боложо, вагонууд баригдалан байна бшуу.

Ой модо буулгадаг Сэлэнгын баазa, ПМК, «Прибайкальский» совхоз болон бусад ажахынууд ашаатай вагонуудые, удаан барибанайнгаа түлөө ехэ яла түлэнэ, тоэд энэ дутагдалнаа тобшолол мүнөөшье болотор хэгдээгүй байнаар.

Түмэр замай составуудые хэрэглэхэ талаар харюусалгагүй байдалай түлөө нэн түрүүн предприяти, эмхи зургаануудай хүтэлбэрилэгшэдһөө асууха ёһотой юм ааб даа. Тиин гэһэшни зарим предприятинуудта энэ асуудал анхарагдадагшьегүй, асуугдадагшьегүй байнаар.

Т. ЗАГУЗИНА,

Прибайкалнин районой прокуророй туһалагша.

Редакцида ерэһэн бэшэгүүдһээ

ҺУНГАГШАД ХАРГЫЛДАГ ДАА...

Улаан-Удын Октябрьска районно Соведэй гүйсэдкомой байшангай дэргэдэ Хүндэлэлэй самбар бии юм. Тэрэ самбар дээрэ «Бурятгражданстрой» трестын 7-дохи СМУгай штукатур-шэрдэгшэ Галина Николаевна Литвинцевагай фото-зураг няалгаатай байдаг. СССР-эй арадай депутадуудай һунгалтада бэлэдхэлэй үедэ тус районой ажалшад Галина Николаевна тухай һайнаар мэдэжэ абаһан юм. Тэрэ үедэ хэниинь хэн гээшэб гэһэн асуудал тушаа яһала хөөрэлдөөн болоһон байха. Галина Николаевна юрын лэ хүдэлмэришэн, даруу зохид зантай хүн гээд сугтаа ажалладаг хүнүүдһэнь мэдэжэ абаа һэмди. Гэхэ зуура тэрэ һаһаһан юумээ сэхэ хэлэдэг, һайрхадаггүй гэжэ ойлгоһон тула Октябрьска районой национально-территориальна 516-дахи округой һунгагшад тэрэнниие СССР-эй арадай депутадаар һунгаһан байна бшуу.

СССР-эй арадай депутат болоһоор Галина Николаевна городой, республикын ниитын ажабайдалда эдэбхитэйгээр хабаадажа эхилээ. Һунгагшадайнгаа захяануудые дүүргэхэ хэрэгтэ хамсыгаа шуужа оролсоо бэлэй. Октябрьска райондо искусствын һүргуули барихa, Удэ гол дээгүүр хүүргэ табиха, трамвайн депо һэльбэн шэнэлхэ, тамаралгын бассейнтэй дунда һүргуулиин байшан бодхоохо болон бусад захяанууд тэрэ тоодо оролсоно. Галина Николаевнагай эдэбхи үүсхэлэй, оролдолгын ашаар ерээдүйн барилгын олон жэжэ ба томо объектнууд 13-дахи табан жэлэй түсэбтэ оруулагдаһан байгаа.

Гэр байраяа һайжаруулха болон бусад асуудалнуудаар һунгагшад арадайнгаа депутадта харгылжал байдаг. Юундэб тэхэдэ, тэрэ хүн бүхэндэ туһалха гэжэ шадал зэргээрээ оролдодог, олонхидтонь туһалһан байна бшуу.

Арадай депутадтайгаа уулз

Үнэгшиад зүбшэнэ, дурадхана, изүүмэрсэлнэ

ОЛООРОО ХЭЛСЭҺЭН ӨӨГҮЙ

УНШАГШАД, таанадаймнай бэшэгүүдэй хүсөөр олилогдодог ээлжээтэ һарымнай тусхай хуудаһан агдана. Иймэ хуудаһа зохеон байгуулхадаа, бэшэ- шанарайнь, хүмүүжүүлхы үүргынь, сагай эрил- ргэ таарама байһыень тааруулан шэлэхэ зуураа, талые харалсадаг гуриматай зомди. Жэшээлхэдэ, шүүгүрэй, Түнхэнэй райснуудһаа гадна Пермиин болон Усть-Ордагай округһоо ерэһэн бэшэгүүд

ай нютаг бүхэнһөө ямар нэгэн темээр ганса хэ, мэдээсэл үгэхэ бэшэ, харин һонирохоһон гү, нөөөнь зобоохон асуудалнуудаар хандажа боло- Иимэ ушарта заабол түргэн харюусаха гэжэ орол- «Асуугты—харюусахабди» гэһэн нинтэ гаршагтай шахадаа, ушарыень ойлгохот даа.

эмжээгээрээ ехэ материалнуудые энэ хуудаһан- а оруулдаггүйбди. Юундэб гэхэдэ, эндэ олон айха ёнотой. Энэ хуудаһанай олоной хүсөөр бү- римые үшөө дахин тэмдэглэе. Та бүгэдэнэй зүг- бүхы һониной дээжэ, уншагша бүхэнэй һонир- бэшэгүүд эндэ хэблэгдэнэ. Тус хуудаһанда ороо- д газетымнай бүсад номернуудта һуурияа оло-

айхан зүнай хаһын ороходо, редакцидамнай ерэ- дэй тоо үсөөрдэг заншал бии. Удэр ута даа, хэхэ иимэһээ зорюута ручка гартаа абажа, һүүдэрлэн дэй хомор болодогынь ойлгосотой байдаг. Олон гада гаража, иишэ тиишээ ябантанашье юм бээ. шье боложо байгаа һаа, заабол хэблэгдэхэ ёно- ай гаражал байха гүб даа. Таанад; уншагшаднай юмта.

ада (майн 4-дэ гараһан иимэ хуудаһанһаамнай хахад саг үнгэрбэ. РСФСР-эй Президентые һүн- а үнгэргэгдэнэн политическэ ехэ компаниин үе аһанаймнай гараха сагыньшье, һууриньшье олдоо- резидентын тушаалда дэбжүүлэгдэнэн аалар зур- адуудтай холбоотой материалнуудай үргэлжэ о байхада, бүсад материалнуудынь хойшоо түү- шэ. Зүгөөр энэ шухала бэшэ. Һарадаа нэгэ дахин ой, уншагшадай бэшэгүүдэй хуудаһан гараад лэ

резидентые һунгаха үедэ бэлдэжэ байһан сагай редакцида ерэһэн бэшэгүүдэй тоо хараа байса эн. РСФСР-эй эрхэтэн бүхэн тэрэ ушараар һанаа- н тула олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэл- глэхэ гэжэ оролдоо. Манай газетын редакциин Президентдэ кандидат бүхэндэ тон тэгшээр хан- аа, хэнһээ, хэн тухайнь ямар удхатай бэшэг оро- тэдэниие бултыень нюур харангүй, үндэһэ ямаа- аргангүй, тушаалай ехэ багые анхарангүй, тэрэ блэжэл байгаа һэмди. Энэниие уншагшаднай өөһэ- о байгаа бээзт.

атай, хүн ахатай байха гэдэгтэл, Россида ажаһуур- логшотой боложо, сэхэлдибэ гээшэбди. Һайдал- яажа харюулагдахые саг харуулна бээз. Үн- үнгэрөө. Зүгөөр урдахи зорилгомнай ямар гээ-

ртагуудта гайхалтай һайхан хаһа оронхой байна. он һайн бээз, хониной нооһон хөөрөө бээз, һүн дажа, үхэр мал таргалжа байна ёнотой. Теэд эдэ хүнэй хамаадалгагүйгөөр, ажалша хүнэй гаршаг- өөр бүтэдэггүй ха юм. Тэдэ хүнүүд тухай очерк, дые залхуурангүй бэшыта. Ажалай бурьялжа рта аялга, дуунуудшье таһалдадаггүй бшуу. Тэрэ ха юм.

хонхо, байдалнай эгээл ехээр һанааемнай зобоодог. утанаб, хангалга хэтэрмэ мууб, хэнһээ, юунһээ дул- зб, гэхэшэлэн шүүмжэлжэ, али нэгэ тээ аргагүй дэл болоо гү, дурадхажа болохо бшуу—бултан- болог лэ! Олоороо зүбшэнэн өөгүй бшуу.

уряад орондо Буддын шажанай дэлгэрһээр 250 н-Удэ хотымнай анхан һууриин табигдаһаар, 325 уд һаяын сагта тэмдэглэгдэхээ байна гээшэ. Би- байдалда тон гүнээгы удха шанартай эдэ үйлэ тай хэншье һанаагаа амар байхагүй аабза гээд иимэнээ, хүндэтэ уншагшад, түүхын эдэ хуудаа- олбоотой асуудалнуудаар зүбшэхэ, дурадхаха, тнай хүсэнэбди. Үшөө тиихэдэ манай газетын ido зорюулагдаһан «Буряад-Монголой үнэн» га- нуудта хэблэгдэһэн материалнууд тухай мүн лэ дуулгахыетнай гуйгдана.

Редакциин олоннитын хүдэлмэрнин ба мэдээсэлэй таһаг.

Манай район бүхы дээрээ Национальна парк болгогдохо боложо, статус абанхай ха юм. Тиимэнээ бүхы талаһаа, мянии һанахада, районнай хубилха, ондоо болохо ёнотой болоно. Харин тиин гэһээ дутуу дунда юумэ- нүүднай айхабтар олон байна. Би эндэ гол гурбан дутагдал дурдаха байнаб. Нэгэдэхээр, районой нютагуудые холбоһон харгы замууд ехэ муу байдалтай. Хөөрдохёор, ниислэл хо- то Улаан-Удэтэеэ холбоомнай биратүй. Гур- бадахяар, туристнууд ба айлшадые угтан аба- ха, хангаха талаар эрхэ нүхэсэлнүүд байхагүй бшуу. Районоймнай, паркыншье хүтэлбэрилэг- шэд эдэ бүгэдые анхаржа байгаа юм бээ.

Зүгөөр би эдэ бүхы асуудалдаа шиидхэбэ- ри мүнөө бэдэрнэ бэшэб. Харин Хэрэн — Улаан-Удэ хоёрой хоорондохи агаарай транспорт тушаа һанамжаяа хэлэхэмни.

Урдандаа эндэмнай жаахан самолет буудаг һааб даа. Тэрэ мүртөө үшөө Орлик хүрэтэр ниидэхэ. Тиимэһээ тэрээндэ билет абахань аргагүй бэрхэтэй юм.

Гурбан жэлэй саада тээ Хэрэндэ томо самоледой бууха уташье, үргэншье талмай баригдажа эхилээ һэн. Мүнөө дуу һантаад шахуу байна.

— Энэ һарын хуушаар манай эндэ «Ан-24» самолет буудаг болохо,— гэжэ. Хэрэнэй аэропортын начальник В. С. Сотников хөөрэнэ.

Тэрэ самоледто 54 хүн һуудаг болоходоо, амархабди. Биледынь 35 түхэриктэ юм ха. Харин Аха ошодоггүй болохолоороо, һууринь хүртэсэтэй болохо ёнотой. Иигэжэ энэ асуудал түргэн шиидхэгдэмээр замдаа ороо гэжэ һанагдана.

Аэропортдо буфет хүдэлдэг. Эндэ шанагдаһан эдеэ хоолынь ямар үнэтэй гээшэб!'

Саашань хэлэхэдэ, томо самоледой бууха зурууд хүреэлэгдэг һэн. Тиигээгүйдэ үхэр мал орожо, түбэг шэрэхэ байна. Тиимэнээ яһала һайн хорёо баригдаа һэн. Харин тэрэнь нэгэ- шьье үдэр бүтэн байнагүй. Хубиин малтайшуул тэндэ малаа эдеэлүүлхэ гэжэ, тэрэ дарыдань эбдээд лэ байха юм. Иигэжэ наадаһандал, хэ- ды болотор үргэлжэлхэ тэмсэл гээшэб. Хэрэндэ ажаһуугшадай үмсын мал харуурһагүй яба- на. Нютагай Совет энэ талаар хэмжээ абанагүй. Эдэ мэтэһээ боложо, томо самолет ниидэхэеэ болишоно аа гү гэжэ хүн зон айжа, һанаагаа зобожо эхилэнхэй байна. Энэ ганса түнхэнэйхидэй хэрэг бэшэ, харин бүхы республикымнай нэрэ хүндэтэй холбоотой асуудал гэжэ һананаб. Тиимэһээ республиканска газетэдэ бэшэжэ, олоной анхаралда табиба гээшэб.

Ж. ЮБУХАЕВ.

Түнхэн.

ТОМО САМОЛЁТ ТҮРГЭН НИИДЭҺЭЙ

Дайнай, партиин ба ажалай ветеран Б. Б. Шахмалов энэ зураг дээрэ ашанартаяа һууна. Буда Базарович ганса Далахай нютагтаа бэшэ, харин бүхы Түнхэн соогоо суутай юм. Энэ хүн юугээрээ суутай болоо юм гэхэдэ, тэрэ яһа уһаяа хухарһан хүнүүдтэ туһалдаг баряаша хүн.

Б. Б. Шахмалов дайнай эхинһээ эсэс хүрэтэрнь шанга тулалдаануудаа соогуур ябаһан юм. Олон медальнуудаар шагнагданхай. Тэрэ ахар гушаад онуудта ветеринарка фельдшерэй үнэмшэлгэ абаһан юм. 1968 ондо амаралтада гарабашье, дуратай мэргэжэлээ орхигүй, хамтын мал адууһа аргалалсажал ябадаг. Хүн, малгүй ядаһан зобоһон амитадта туһалжа ябаһан энэ хүн олондо мэдээжэ байнгүй яалай даа.

Л. БАРАЕВА.

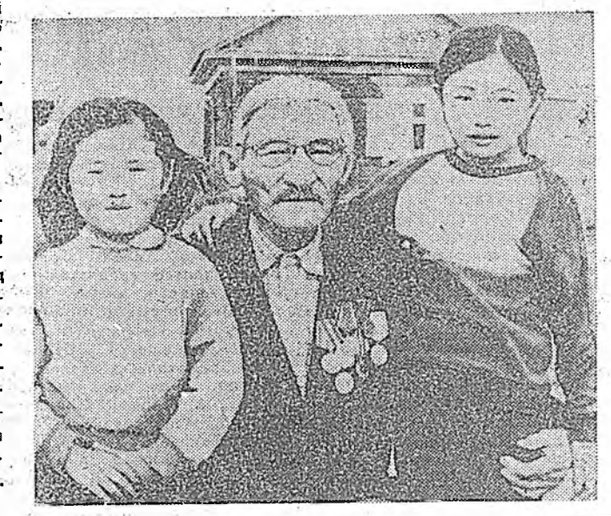

ТҮРЭЛ НЮТАГАА СУУРХУУЛНА

Барханай арадай театр Буряад оронойнгоо баян түүхэтэй, нэрэтэй солстой соёлой гуламтануудай нэгэн гэжэ тоологдодог. Энэ театрай артистнарай оюун бэлигые манай ороной ниислэл хото—Москвагай, хүршэ аха дүү Монголой, Агын Буряадай автономито округой хүн зон үндэрөөр сэгнээ һэн.

Барханай арадай театрай үндэһэ һуури табигшадай олонхинь мүнөө үгы. Гэбэшье нютагайхидынь тэдэнээ мартангүй һайн һайханаар дурсан ябадаг юм.

Бархан нютагта бэлигтэй хүбүүд, басагад олон. Заримыень дурдабал, Б. Чойнжуров, Ц. Бадмаев, Б. Банаева, С. Гармаева, Б-Д. Надагуров болон бусад болоно. Арадай оюун бэлигэй дундаршагүй гуламта соо хүгжэн болбосорһон эдэ зон ажабайдалайнгаа жолоое шангаар адхан барижа, түрэл нютагаа холо ойгуур суурхуулжа, алдар солыень арьбадхана.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Зүүн гарһаа Б. Чойнжуров, Б. Банаева, Ц. Гармаева, Б-Д. Надагуров.

В. ГАРМАЕВАЙ фото.

Эсэгэ ороноо хамгаалгын Агууехэ дайнда хабаадаһан Даши Митыпович Доржиев тухай Ц. Чагдурова манай газетэдэ дулааханаар бэшэхые оролдоо, бэшээшээ очерк гээд нэрлээ.

Бэшэгэй удхаар ойлгохо- до, авторнай залуу хүн хэ- бэртэй. Тиимэһээ залуу нү- хэр Чагдуровада очерк бэ- шэхэ гээшэ бэлэн хэрэг бэ- шэ юм гэжэ мэдүүлэе. Ма- най газетэдэ хэблэгдэдэг очеркнуудые уншадаг байгаа- рай. Харин энэ туршалгые- шни хэблэхэмнай. (Редакци- һаа—таһагые даагша В. Токтохоева).

Хэншье, юуншье.

Баяр баясхалан

НАГСА ЭЖЫН ҮРЕЭЛ

Манай зээ басагад Надя, Лена Ангадаевануудд «Алтан тулхюурхэн» гэжэ нэрэтэй саадта дүрбэн жэлдэ ябажа гараба. Эндэ хүдэлдэг хүмүүжүүлэгшэдэй һайгаар тэдэмнай уншажа, бэшэжэ шадаха болоо.

Надя Лена хоёртоймнай хамта 36 үхибүүд нэгэ бүлэгтэ ябажа байһанаа, һургуулида ороохо болобо. Энэ ушараарнь дашарамдуулан, «Алтан тулхюурхэндэ» үдэшэлгэ болоо.

Хэдэн жэлдэ үхибүүдыемнай хаража, хүмүүжүүлжэ, аша туһатай юумэндэ һургажа байһан Раиса Сергеевна Сапожникова, Надежда Ивановна Фролова, Галина Николаевна Козлова болон бусадта танай газетээр дамжуулан, бүхы түрэлхидэй зүгһөө баяр баясхалан хүргэжэ, ута наһатай, удаан жаргалтай ябахыень үреэнэб.

Л. БАЗАРОВА,
нагса эжы.

Улаан-Удэ хото.

ЖЭЛЭЙНГЭЭ ХООЛ АЛДААД ҮЗЭЛ ДАА

Улаан-Удэ хотодо ажаһуургшад магазинуудһаа һара, квартал бүхэндэ эдеэ хоол абажа байха жэлэй карточкатай (дэбтэртэй) болонхой. Наймаалагша тэндэһээмнай һара бүриимнай бишыхан талонине өөрөө хайшалжа абадег юм. Нэгэ талондоо 800 грамм колбаса, 200 грамм тоһо, 500 грамм саахар гэхэ мэтэшэлэн абадаг зомди. Тиимэһээ ехэ бүлэтэй хүнүүд эдеэ хоол гансата ехээр абахын тулада бүхы дэбтэрхэнүүдээ бултыень абаад ябана ха юм. Бишье тиигэдэг аад, һая тэдэнээ бултыень үгы болгожорхёод, мэгдэжэ һалаалби. Ушарынь гэхэдэ, Илалтын проспектдэ оршодог 72-дохи магазин соо тэдээнээ мартаһанаа сохом мэдэжэ байгааб. Харин лапша худалдажа абаһан таһагаймни халаан долоон хоногоор амархаяа гарашаһан байгаа. Аяар долоо хоноһон хойно тэдэнэй юуншье гэхые хэн мэдээ юм. Гэр бүлынхидни тэрэ үе соо намайгаа хэдэ ехээр зэмэлээ гээшэб. Теэд гайхалтай юумэн үгы. 4—5 хүнние жэл соо эдихэ хоолгүй болгоод үзэл даа... Хайшан гэжэ хоолойень тэжээхэбши? Дубликат үгтэдэггүй юм гээ бэлэй. Талон худалдажа абаха гүбта гэжэ заримашуул шогдоошье һэн.

Аяар долоон хоног соо үдэр, һүнигүй зобоһон юумэмни намдаа тэхэреэ бшуу. Табан карточкаяа магазин соо мартэад гараһыемни талаан боложо, тэдэниие мни наймаалагша обёороод, саашань табиһан байгаа. Харин талаан бүруулаа һаа, муу амитанай гарта ороожо, одоол наймаанда гараха һааб даа. Эдэ бүгэдые бэшэхэдээ, түрэл хэлэн дээрэмнай гарадаг гансахан газетынгээ олон уншагшадтай болохые, союзна бусад хэблэлнүүдтэй нэгэ эзргэдэ жагсахыень үнэн зүрхэнһөө хүсэгдэнэ гээшэ.

Танай уншагша
В. ХАМНАГДАЕВ.

РЕДАКЦИҺАА: Нүхэр В. Хамнагдаев аяар Тюменийн областьһоо бэшэһэн байна. Бэшэгэй удхаар бодоходо, тэрэ Усть-Ордагай хүн болоно. Тэндэхи ажабайдалаа һайн мэдэхэ хэбэртэй. Зүгөөр энэ хүн манай газетые уншадаг байна. Энэнь манда хүндэтэй, тиимэһээ нэрэ, обогоо, хэдэг ажал тухайгаа мэдээсээгүйшье һаань, дурадхалнуудыень олоидо дуулгаха манай уялга.

Уншагша дурадхана

ГУРБАН АЖАГЛАЛТА

Манай район бүхы дээрээ Национальна парк болгогдохо боложо, статус абанхай ха юм. Тиимэнээ бүхы талаһаа, мянии һанахада, районнай хубилха, ондоо болохо ёнотой болоно. Харин тиин гэһээ дутуу дунда юумэнүүднай айхабтар олон байна. Би эндэ гол гурбан дутагдал дурдаха байнаб. Нэгэдэхээр, районой нютагуудые холбоһон харгы замууд ехэ муу байдалтай. Хөөрдохёор, ниислэл хото Улаан-Удэтэеэ холбоомнай биратүй. Гурбадахяар, туристнууд ба айлшадые угтан абаха, хангаха талаар эрхэ нүхэсэлнүүд байхагүй бшуу. Районоймнай, паркыншье хүтэлбэрилэгшэд эдэ бүгэдые анхаржа байгаа юм бээ.

Зүгөөр би эдэ бүхы асуудалдаа шиидхэбэри мүнөө бэдэрнэ бэшэб. Харин Хэрэн — Улаан-Удэ хоёрой хоорондохи агаарай транспорт тушаа һанамжаяа хэлэхэмни.

Урдандаа эндэмнай жаахан самолет буудаг һааб даа. Тэрэ мүртөө үшөө Орлик хүрэтэр ниидэхэ. Тиимэһээ тэрээндэ билет абахань аргагүй бэрхэтэй юм.

Гурбан жэлэй саада тээ Хэрэндэ томо самоледой бууха уташье, үргэншье талмай баригдажа эхилээ һэн. Мүнөө дуу һантаад шахуу байна.

— Энэ һарын хуушаар манай эндэ «Ан-24» самолет буудаг болохо,— гэжэ. Хэрэнэй аэропортын начальник В. С. Сотников хөөрэнэ.

Тэрэ самоледто 54 хүн һуудаг болоходоо, амархабди. Биледынь 35 түхэриктэ юм ха. Харин Аха ошодоггүй болохолоороо, һууринь хүртэсэтэй болохо ёнотой. Иигэжэ энэ асуудал түргэн шиидхэгдэмээр замдаа ороо гэжэ һанагдана.

Аэропортдо буфет хүдэлдэг. Эндэ шанагдаһан эдеэ хоолынь ямар үнэтэй гээшэб!'

Саашань хэлэхэдэ, томо самоледой бууха зурууд хүреэлэгдэг һэн. Тиигээгүйдэ үхэр мал орожо, түбэг шэрэхэ байна. Тиимэнээ яһала һайн хорёо баригдаа һэн. Харин тэрэнь нэгэшьье үдэр бүтэн байнагүй. Хубиин малтайшуул тэндэ малаа эдеэлүүлхэ гэжэ, тэрэ дарыдань эбдээд лэ байха юм. Иигэжэ наадаһандал, хэды болотор үргэлжэлхэ тэмсэл гээшэб. Хэрэндэ ажаһуугшадай үмсын мал харуурһагүй ябана. Нютагай Совет энэ талаар хэмжээ абанагүй. Эдэ мэтэһээ боложо, томо самолет ниидэхэеэ болишоно аа гү гэжэ хүн зон айжа, һанаагаа зобожо эхилэнхэй байна. Энэ ганса түнхэнэйхидэй хэрэг бэшэ, харин бүхы республикымнай нэрэ хүндэтэй холбоотой асуудал гэжэ һананаб. Тиимэһээ республиканска газетэдэ бэшэжэ, олоной анхаралда табиба гээшэб.

Ж. ЮБУХАЕВ.

Түнхэн.

мартагдаагүй

НЮТАГАЙМНАЙ ВЕТЕРАН

Үзэсхэлэн һайхан Эхэ орондомнай хархис муухай фашистнар булимтаран орожо, хэды олон мянган хүнэй ами наһа таһалдуулааб даа?! Дайн... Энэ ямар шэрүүн хатуу үгэб?

Миниии түрэл Харлан нютагһаа 52 хүн дайнай газарһаа бусаагүй юм. Тэдэнэй дунда минии үбгэн баабаймни бии. Абамни өөрынгөө аба тухай хөөрэхэдөө, эрэлхэгээр тэмсэһыень баясан, омогорхон байдаг. Теэд дайн, гашуудал, үйдхар мүнөөшье болотороо мартагданагүй. Хайрата манай аба эжынэр, төөдэй, таабайнар, манай ерээдүйн түлөө, амгалан мэндэ ажаһуухымнай түлөө ами наһаяа үгөөт.

Дайнай ба ажалай ветеранууд манай Харланда жэл ерэхэ бүри үсөөржэл байна.

Агууехэ дайнда ябагаһан эрэлхэг зориг түгэлдэр хүн тухай бэшэхэ дурамни хүрэнэ. Даши Митыпович Доржиев 1917 ондо түрэһэн юм. 1939 ондо сэрэгэй уялгата албанда мордоо һэн. 1941 ондо дайнай эхилхэдэ, Эхэ ороноо хамгаалалсаһан байна. Дайнай түрүүшын удэрһөө эхилжэ Берлиндэ Илалтын туйлагдатар ябаһан юм. Дайгаа даража, даагаа һүүлдэнэн нютагаймнай хүбүүн «Дайшалхы габьяагай түлөө», «Варшавые сулөөлһэнэй түлөө», «Сталинградые хамгаалһанай түлөө», «Германиие илаһанай түлөө» медальнуудаар шагнагдаһан елдартай. Даши Митыпович гурба дахин шархатаһан байна.

1946 ондо гэртээ, түрэлхидтөө бусажа, колхоздоо жолоошоноор, механизатораар пенсидэ гаратараа хүдэлөө. Тэрэ 1977 ондо наһанайнгаа амаралтада гараа һэн. «Он жэлнүүдшье үнгэржэ, наһаншье ябаа даа»,— гэжэ Даша Митыпович хэлээ бэлэй.

Даша Митыпович мүнөө хани нүхэртэйгөө ногоохон сайгаа уужа, олон ашанарга хаража. баясажа, амгалан мэндэ, жаргалтай ажаһуурна.

— Хүрьһэтэ алтан дэлхэй дээрэ ходоодоо наран шаржа байг, сэлмэг һайхан замби дээрэ һайн һайхан, жаргалтай, амгалан мэндэ ажаһуурал, — гээд, Даша Митыпович хөөрөөгөө дүүргээ һэн.

Ц. ЧАГДУРОВА.

Бэшүүрэй район.

Асуугты— харюусахабди

ХУРГАНУУДТНАЙ ШЭМШӨРДЭГГҮЙ ГҮ?

Экстрасенснүүд гээшэбди гэһэн элдэб хүнүүд манай иишэ ерэжэ, хүн зониемнай хүлгүүлдэг болонхой. Тиимэ хүнүүдые телевизорээршье харанабди, сеансыеньшье абаад үзэнэбди. Харин Буряад орондомнай тиимэ хүнүүд үгы юм гү! Би һаань, хэн нэгэн тухайнь бэшэжэ дуулгыт,— гэжэ манай уншагшад Д. Батуева, С. Цыдыпова, Х. Базаржапова гэгшэд редакцида хандаба.

Хүндэтэ уншагшад. Һүүлэй үедэ ганса орон доторнай бэшэ, харин манайшье республика соо «долёобортоо домтой» гэхэ юм гү, али биополитой хүнүүд (экстрасенснүүд) бии болонхой. Тэдэнэрэй эндэ тэндэ хүндэ туһалдаг, туһалха гэжэ оролдодог тухай бүгэдэ мэдэнэ, дуулаһабди. Хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат Ш-Н. Р. Цыденжапов баһа тиимэ хүнүүдэй тоодо ородог гэжэ дуулаад, тэрэнэй хөөрөө таанадай анхаралда дурадхаһаб.

— **Шираб-Нимбу Ринчинович, Таниие хүсэтэй биополитой юм гэжэ дулаалби. Тэрэ үнэн гээшэ гү! Нюуса бэшэ һаань, хэдэн үгэ хэлэжэ үгыт.**

— Биополитой байнаһаа нюугшагүйб. Тэрээндэ нюуха юумэн юун байна гээшэб. Хөөрэхэдэ болоно ааб даа.

Хэдэн жэлэй саана гараймни хурганууд гэнтэ шэмшэрдэг болоо һэн. Тиигээд бэедээ альгаяа нэхэдамни, жэн табиһандал дулаахан, ехэ зохид байгаа һэн. Тэрээнһээ хойшо анхаралаа хандулжа эхилээ бэлэйб. Энээн тухай хөөрэхэ болоо һаа, ондоошье олон баримта байгаа юм ааб даа.

— **Гэбэшье зарим хүнүүд биополитой байнаһаа мэдэнгүй, тэрэнээ өөрынгөөшье бэедэ ашаглтайгаар хэрэглэжэ шадаһагүй бэшэ аал даа...**

— Тиимэ даа. Олонхи хүнүүдэй бэеынгээ аргагүй ехэ арга боломжонуудые гүйсэд дүүрэн ашагладаггүйнь харамтай байна. Гэхэ зуура биополи гээшэ хүн бүхэндэ бии юм гэжэ эрдэмтэд баталанхай гээшэ. Тиихэдээ хүнүүдэй иимэ шэнжэ шанарынь тус бүхэндэ ондо ондоо байдаг. Хүсэтэйшье, һулашье, мэдэгдэдэггүйшье биополитой хүнүүд дайралдадаг ха юм.

— **Хүнэй биополиин хүсэтэй, хүсэгүйень яажа элирүүлэгдэдэг гээшэб!**

— Миниии һанахада, һайн биополитой хүн ондоо хүнэй биополёороо нүлөөлхэ боломжые бэлээр мэдэдэг. Тиихэдэ зариман ондоо биополиин нүлөөе ойлгохогүйдөөшье болохо.

— **Теэд Та биополёороо хайшан гэжэ нүлөөлдэг байнат!**

— Хэдэн хүнүүдэй өөрһөөмни нэгэ хэды метрэй зайда байхадань, гарайнгаа альгануудһаа гараһан элшээр альгануудыень дулаасуулжа гү, али һулахан тоогоор сохиһон шэнгээр шэмшэрүүлжэ шададагби. Гэхэ зуура арбаад хүнэй хөөрынь гү, али гурбаниинь иимэ нүлөөндэ ородоггүй байдаг.

— **Биополиингоо хүсөөр хүниие эдэгээжэ шадаха гүт!**

— Би хүнүүдые аргалдаггүйб.

— **Юундэ! Арга боломжоёо хэрэглэхэдэ, хүндэ туһа хүргэхэдэ яаха юм!**

— Энэмни баһа шалтагаануудтай юм ааб даа. Нэгэдэхээр, хүнэй үбшэ аргалхын тула энэ талаар зорюута эрдэмээ нэмээжэ, һургуулитай болохо шухала. Хөөрдохёор, һургуулида буряад литература заалгые һайжаруулха талаар харюусалгатай ажалтай ушарһаа огто сулөөгүй байдагби.

— **Шираб-Нимбу Ринчинович, зарим экстрасенснүүд юумые уридшалан мэдэдэг ха юм. Та тиигэжэ шададаггүй гүт!**

— Би бэеһээ биоэнерги гаргаха гансал шадалтайб. Харасаараа юумые байрااһаань хүдэлгэхэ, хүнэй бодол тааха, гипноздохо гэхэ мэтэ шадабари намда байхагүй.

— **Буряад орондо экстрасенснүүд хэр гарана гээшэб!**

— Эртэ урда сагһаа хойшо монгол угсаатанай дунда иимэ хүнүүд нилээд олон байһан һургатай. Илангаяа бөөнэр болон ламанар эди шэдээрээ суурхадаг ааб даа. Энэ талаараа һайса хүгжэнэн хүнүүд манай республика соо яһала бии.

— **Манай буряад экстрасенснүүдэй саашанхи ажалдань юу хүсэхэ байнабта!**

— Тэдэ монгол угсаатанай дээдэ үеын иимэ бэлигтэйшүүлэй эди шэдииень гүнэзигөөр шудалаад, саашань хүгжөөхэ зэргэтэй. Гадна тэдэнэй өөһэдынгөө түб байгуулжа, хүсэ шадалаа нэгэдүүлээ һаань, таарамжатай бэлэй. Олон экстрасенснүүдэй хамтаржа ажаллаа һаань, үрэ дүнгынь бүрил эрхим һайн байха һэн. Болгариин экстрасенснүүд суггаа хүдэлжэ үндэр амжалтануудые туйлаа ха юм. Тиимэһээ хамтархые хүсэнэ гээшэб.

В. ТОКТОХОЕВА
энэ хөөрэлдөө хэбэ.

Ц. ЖАМЦАРАНО БА МОНГОЛ ОРОН

Эрдэмтэдэй хуралдааанда хабаадагшын дэбтэрһээ

Дэлхэйдэ мэдэжэ болоһон суута монголшо эрдэмтэ, монгол арадуудай ниитын ба гүрэнэй ажал ябуулагша Цыбен Жамцарано Монголдо хамта дээрээ хорёод жэлдэ ажаллаһан, олониитэдэ, сэхээтэндэ хүндэтэй хүн гээшэ. 1911 оной эсэсһээ 1917 он болотор, 1921 онһоо 1932 он болотор хоёр удаа тэндэ ажаллахадаа, Монголой арадай намай, гүрэнэй, эрдэм шэнжэлгын, соёл гэгээрэлэй талаар дээдэ тушаалнуудта ябахадаа Монголой арадшалһан замаар хүгжэлтэдэ ехэ үүргэ дүүргэһэн байна.

Ябажа байгша оной апрелиин 26-да Цыбен Жамцаранскогой түрэһөөр 110 жэлэй ойдо зорюулагдаһан эрдэмтэдэй хурал Улаан-Баатар хотодо үнгэргэдөө. Хурал эмхидхэһэн албан газар гэхэдэ, МНРП-гэй ЦК, Монгол - зүблэлтын хани барисаанай нинги, Шэнжэлхэ ухаанай академи — эдэ болоно.

Эрдэмтэдэй хуралай болоһон Энхэ тайбанай Найрамдалай ордоной хуралай танхимай үмэнэхи фойе соо Ц. Жамцараногой эрдэмэй, олониитын ажалда хабаатай дэлгэмэл үзэлэг (выставкэ) зохёогдонхой. Һонин һонин, урдань харагдаагүй гэрэл зурагууд, бэшэһэн номуудайнь, хэрэгэйнь саарһануудайнь гар бэшэмэлнүүд сугларагшадай үзэмжэдэ табяатай байгаа.

Ц. Жамцараногой гэрэл зурагууд һонирхолтой. Манай буряад зондо миин лэ гурба-дүрбэн гэрэл зурагууд мэдээжэ юм. Харин эндэ хори гаран гэрэл зурагууд байна. Тэдэнэй олохониинь Ц. Жамцараногой монгол, ород эрдэмтэдэй хамта бүлгүүлһан байха юм. Мүн баһа бүри 1910 гаран ондо монгол шабинарыө Эрхүү абаашаха үедэнь бүлгүүлһан зураг һонирхолтой. Эндэ Ц. Жамцарано монгол дэгэлтэй, дэльбэр малгайтай. Монгол эрдэмтэд Н. К. Рерих, М. И. Тубянский гэгшэдтэй хамта абхуулһан гэрэл зурагууд мүн лэ сэгнэжэ үзэхөөр...

Хуралай танхимай ендэрэй арын ханада татаатай хүрин хушэгэ дээрэ Ц. Жамцараногой монгол дэгэлтэйгээр бүлгүүлһан зураг, «1881—1991» гэжэ он жэлэй тоонууд бэшэгдэй.

Хэлэ зохёолой хүреэлэнгэй захирал доктор Д. Ендон хурал хүтэлбэрилбэ. Түлэблөөнэй тоогоор 17 элидхэл хараалагдаһан байжа, тэдэнэйнь табаниинь Буряад нютаг-һаа ошоһон В. Ц. Найдаков, Ш. Б. Чимитдоржиев, Д. Б. Улымжиев, Г. О. Туденов, Ц-А. Дугар-нимаев гэгшэдэй элидхэлнүүд байба. Буряад эрдэмтэд булта монголшолон элидхэл табиба.

Үгэ хэлэһэн лэ элидхэлшэд Ц. Жамцараногой МНРП-е байгуулха, хорёод онуудта хүгжүүлхэ үедэ, эрдэмэй, улас түрын, соёл гэгээрэлэй талаар ябуулһан ажалыень үндэреөр сэгнээ. Шэнэ социалис нийгэм байгуулга гээшэ хоршоолол, үмсын ажахые хүгжөөн хэрэглэжэ, шата шатаар дамжан урагшаа ябаха зам байна гэһэн бодолыень, урданай үндэһэнэйнгөө соёлдо гамтайгаар хандажа хэрэглэхэ, шажан мүргэлдэ хабаатай гээд, хуушан ном, уралаг, дасангуудые эмдэхэ, ламанарые хюдаха ябадал гаргажа таарахагүй гэһэн һанамжануудые Монгол орондо мүнөө ябажа байһан шэнэдхэлгын үедэ удхаяа хурсаданхай гэжэ хэды элидхэлшэд (Д. Дашжамц, Л. Бат-Очир, А. Нямаа, Т. Содномдарша) тэмдэглэжэ байбад.

Ц. Жамцараногой эрдэм шэнжэлгын, соёл болбосоролой талаар габьяатай байһыень арадай аман зохёол, хүушан бэшэгэй зохёолнуудыо суглуулһан, шэнжэлһэн ажалайнь ехэ ашатай байһыень олон элидхэлшэд дэлгэрэнгы хөөрөө. Эндэ Д. Цэрэнсодномой, А. Очирой, Ш. Шагдарай, В. Найдаковай, Ш. Чимитдоржиевай, Д. Улымжиевэй, Г. Туденовэй элидхэлнүүдые тэмдэглэлтэй. Д. Б. Улымжиев элидхэл соогоо эрдэмтэд Б. Я. Владимирцов, В. Л. Котвич гэгшэдтэй шэнжэлхы ажалайнгаа талаар дутын хани, бэшэг абалсадаг, ажалаа зүбшэлсэдэг байһан юм гэжэ, архивһаа олоһон шэнэ баримтануудые хэрэглэжэ хөөрэбэ.

Доктор А. Нямаа архивһаа олоһон шэнэ мэдээнүүдые дуулгаа. 1929 ондо Ц. Жамцараногой өөрынь бэшэһэн анкетэ (бэеын байсаалта) соо-һоо һонин баримтануудые олоо. Ц. Жамцарано тэрэ үедэ Улаан-Баатар хотын табдугаар хороогой 26 дугаар арбанай 251 хашаада байрладаг байба. Ямар хэлэ мэдэхэб гэхэдэ, «монгол, ород хэлэ дүнда хирэ мэдэнэ» гэжэ хэрюусаа. Гэр бүлэ тухай асуудалда, нэгэ һамгатайб, түрэһэн нютагтам эсэгын дүүба үргэмэл хүбүүмни бии гэнэ. Монголдо байхадаа Ород күрэн руу ябаһан тухайгаа хэлэхэдээ, 1913 ондо С-Петербург Монголой элшэн сайднартай хамта ябааб, 1921 ондо Зүблэлтэ Холбоото улас Монгол гүрэн хоёрой холбоо байгуулалсахаар Москва хото ябаһанби, 1925 ондо Ородой Науканнуудай Академикин 250 жэлэй ойдо Москва ябааб гэнэ.

Ямар һайшаал, шагналда хүртэһэн бэ гэһэн асуудалда хэрюусана: эрдэмэй талаар шэнжэлхэ зүйлдэ зүдхэһэнэй габьяагай түлөө Ази түби шудалагшад Семенов ба Пржевальскиин бага шагнал гэжэ тэмдэг ба хуудаһаар, мүнгөөр шагнуулһанби; Автономито үеын засагай газарһаа «гүн» гэжэ зэргэ, Эрдэнинин Очир гэжэ одоор шагнуулһанби: Хяагтын гурбан уласай гэрээ (договор) байгуулхада ябалсаһанда Дундада уласай «геван» гэжэ гурбадугаар зэргын одоор шагнуулааб гэнэ. «Геван» гэжэ одон тухай би эндэ һаа Үбэр Монголдо ябахадаа, профессорнүүд Содном Рабдан, Сайнжаргал, Баярса гэгшэдһээ асуужа, энэ болбол «цинван» гэһэн зэргэ байжа магадгүй гэжэ тайлбарилхыень дуулаһан байнаб.

Мүн баһа 1921 оной һүүлээр Арадай засагай тогтоһон үедэ абаһан шагнал тухай хэлэхэдээ, засаг байгуулгада зүдхэһэнэй түлөө гэжэ нэгэ мянган янчаанаар арадай засагай газарһаа шагнагдаһанби гэнэ.

Энэ мүнгэн шагналыень профессор А. Нямаа Гүрэнэй шагналда Ц. Жамцарано хүртэһэн байна гэжэ хэлэжэ болохо гээд тайлбарилна.

Шажан, ламанартай ямар барилдалгатайб (харилсаа барилсаатай) гэһэн асуудалда, эрдэмтэн ламанараараа харилсаха дуратай болобошье, барилдалга үгыб гэнэ.

Ямар тогтоомдо дуратайб гэхэдэ, шатар муухан мэдэнэб гэнэ.

Профессор А. Нямаагай олоһон Ц. Жамцараногой бэшэһэн бэеын байсаалта манай олоһон анкетэтэй адлирхуу байбашье, хэды илгаатай. Манай үзэһэн анкетэ 1936 оной октябриин 15-да Ленинград хотодо бэшэгдээ. Эндэ бэшэхэдээ, 1921—1931 онуудта МНРП-гэй гэшүүн байгааб, Санкт-Петербургын юридическэ факультедэй 3-дахи курсһаа гарааб, «доктор литературоведения» гэһэн эрдэмэй зэргэтэйб, 1931-32 онуудта Монголой учкомдо соёл ба хуули шэнжэлхэ таһагай эрхилэгшээр хүдэлөөб гэнэ; монгол, буряад, ород хэлэ һайн мэдэнэб гэнэ. Эрхэтэнэй дайнда хабаадаһан, сагаан сэрэгтэ, сагаантанай гүрэндэ оролсоһон тухай асуудалнуудта зурлаа зураад орхиһон байна.

Ц. Жамцараногой 110 жэлэй ойдо зорюулжа Монголдо үнгэргэгдэһэн эрдэмтэдэй хурал хадаа гарамгай элитэ эрдэмтын намтар, үзэл, ажаябуулга, монголшуудые шудалха ажалда оруулһан ехэ нэмэриинь үзэхэ хэрэгтэ охэ алхам болоо. Монголой ураи зохёол шүүмжэлэгшэ Г. Жамсаранжаав Ц. Жамцарано тухай ном бэшээд, профессор Д. Цэндын хиналта доро хэблэгдэжэ байна. Мүн баһа манай буряад эрдэмтэд Б. Цыбиков, Г. Туденов, Ш. Чимитдоржиев бидэ дүрбэн нэгэ багахан ном нэйруулжа дүүргээд, хэблэлдэ дамжуулаабди.

Хурал дээрэ эрдэмтэд хэлэхэдээ, Ц. Жамцараногой эрдэмэй ажал хэблэхэ байгаабди гэжэ дурадхаа. Зүблэлтэ болон Монголой эрдэмэй институудуд хамта оролсохо байгаабди гэлсээ.

Ц. Жамцараногой ойдо зорюулһан хуралда хабаадалсаха үедөө Монголдо һаяхан гараһан хоёр номтой танилсааб. Нэгэниинь Ц. Дамдинсүрэнэй бэшэһэн «Намтарын хуудаһанһаа», хоёрдохинь «Бэлигүүн номч Бямбын Ринчен» гэжэ. Эдэ номууд соо Ц. Жамцарано-до хабаатай дурдалганууд бии. Илангаа академик Ц. Дамдинсүрэнэй бэшэһэн намтар соо тусхай бүлэг хэблэгдэһэн байна. Тэрээн соо һонирхолтой ушарнуудые, хэды хэһэгүүдые эндэ буряадшалан дүүлгэя.

1925 ондо Улаан-Баатарта болоһон намай V хуралда хабаадаха үедөө Ц. Жамцаранотой Ц. Дамдинсүрэн анха танилсаһан байна. Ц. Дамдинсүрэн Хэнтэй аймагай түлөөлэгшэ болоо һунгагдаһан байна. Тэрэ хурал дээрэ «түрүүлэгшэнэртэ нунгагдажа, Дамбадорж, Жадамба, Гэлэгсэнгэ, Дорлигжав, Цэвээн Жамцарано гэгшэдтэй хамта, хуралай түрүүлэгшэнэртэй шэрээдэ эн эргэлэн һуудаг болооб гэнэ. Хурал дээрэ Ц. Дамдинсүрэн үгэ хэлэжэ, Ц. Жамцарано тэрэ үгэ тухаймни «Бага Дамдинсүрэнэй эндэ хэлэһэн үгэ һонирхолтой шухала» гэжэ дэмжээ һэн гэжэ бэшэнэ.

«Тиигэжэ би тэрэ хурал дээрэ Цэвээн-гуайтай танилсаһанби. Цэвээн-гуай өөрөө намайе гэртэм ошоорой гэжэ урилаһан юм» гэнэ. Хуралай һүүлээр Улаан-Баатарта Залуушуулай Эблэлэй түүб хороондо ажалтай байхадаа Цэвээн-гуайн ехэ ном һудар дэлгэгдэнэ, һайн зантай бүүрэл үбгэн намайе һайнаар угтаг абажа һуулгаба. Жаахан ярилсажа һуугаад, хамта хоол эдихэ болобобди. Хоол эдихын үмэнэ гараа угаа гэжэ тогооной байшанда намайе оруулба. Би гараа угаангүй, хүдөөгэй заншалай ёһоор гараа жаахан норгоод, саб сагаан аршуулаар аршабаб. Тиигэхэдэм сагаан аршуулдань минии хара гарай толбо тогтобо. Тиихэдэнь Цэвээн гуай намайе зэмэлжэ, «гараа нигэжэ угаа» гэжэ заажа үгэбэ. Иигэжэ Цэвээн-гуайтай танилсаһан юм даа».

Тиихэдэ Цэвээн-гуайн эхэнэр Бадмажаб гэдэг хүн байһан. Тэдэнэйдэ хүдэн удаа ошоходоо эрдэмтэн Тубянскитай танилсаһанби, Цэвээн-гуайе дагажа тэрэ үеын һудар бэшэгэй хүреэлэндэ ошожо, Шагжа-гуай зэргэ хүнүүдтэй танилсаһан бүлэйб. Тэндэһээ бага сага ном абажа үншадаг болоһон хүм. Минии эрдэм хүмүүжэлдэ Судар бэшэгэй хүреэлэнгэй Цэвээн-гуай түрүүтэй хүнүүдтэй танилсаһамни һайн нүлөөгөө үгэжэ ехэ туһа болоһон юм» гэзэ бэшэһэн байна.

Гушаад оной эхиндэ Ленинградта оюутан байхадаа уулзаһан тухайдаа Ц. Дамдинсүрэн иигэжэ бэшэнэ:

«Цэвээн-гуайе, бидэ (Гомбожаб бидэ хоёр) монгол түүхын талаар лекци үншажа үгэхэ гү гэжэ Ленинградта байхадаа хэдэн удаа гуйпан болоошье, огто зүбшөөрөөгүй. Харин Лувсанданзанай «Алтан тобшо» Цэнд гүнгэй оршуулһан «Нюуса тобшын» зарим хуудаһа намда үншажа, тайлбарилжа үгэнэниинь ехэ һонин байгаа бэлэй! Цэвээн-гуай Цэнд гүнгэй оршуулһан «Нюуса тобшые» дахин найруулан бэшэжэ байһан бололтой, набшагар нооог хуудаһанууд тэрээндэ нилээд байнаа. Тиихэдэ хитад тобшо оршуулгые гол болоһон юм гү даа гэжэ һанагдахаар байнаа. Цэвээн гуай нэгэ ярихадаа: «Цэнд гүндэ би өөрөө мүнгэ түлэжэ «Нюуса тобшые» оршуулуулһан юм. Тиигэхэлээрээ Цэнд гүнгэй оршуулга болбол минии үмсын гээшэ» гэжэ ярижа байһан юм. Тиигээд Цэвээн-гуай Цэнд гүнгэй оршуулгые шэнжэлхэ ухаанай хүреэлэнһээ хэлсэжэ абаад, хэдагалжа байһан шэнги һанагдана. Тиимэ ушарһаа Цэнд гүнгэй оршуулгын жэнхэни бэшэмэл Уласай ниитын номой санда байдагүй бэлэй. Тэрэ оршуулгын эхэнь Ленинградай эрдэмтэдэй архивта байдаг гэжэ би сонсоһонби»

1935 ондо СССР-эй Науканнуудай Академикин дэргэдэхи Монголой комисси Цыбен Жамцараное тодорхойлходоо, тэрэ болбол «Манай үе сагай элитэ мэдэжэ монголшо эрдэмтэдэй нэгэн» гэжэ бэшэһэн юм.Мүнөө хубилгаи шэнэдхэлгын үедэ Цыбен Жамцараногой нэрэ хүндэ үнэн нэрээрээ нэрлүүлхэ, хэтэн ажалаараа хүндэлэгдэхэ, урдань эзэлжэ байһан һуури байдалаа оложо, һууха зам-даа ороод ябана.

Ц-А. ДУГАР-НИМАЕВ,
хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидат.

ЭНЭРХЫ СЭДЬХЭЛЭЙ ДУЛААГА

Хүнэй ажабайдалда үхибүүн ябаһан хаһаһаа һайхан үе үгыл даа. Энхэргэн зөолэн эжы, абынгаа гар дээрэ ехэ болоһон үхибүүн ямар жаргалтай гээшэб! Тоэд киимэ жаргалда олон үхибүүдэй хүртэдэггүй байһандань голхормоор...

Би һаяхан Улаан-Удын «Аистёнок» гэжэ хүүгэдэй байшан ошобоб. Газаа талаһаань, харахада, шара шэрээр будагдаһан хоёр дабхар байшан. Харин досоонь ороходо, эндэ нарай бага үхибүүд харуулһалагдана гэжэ огто ойлгохоор бэшэ байгаа һэн. Хайшаашье харахада — ариг сэбэр, хананнуудынь гоёор шэмэглэгдэнхэй. Үүдэнэй саана таһалганууд соо байһан үхибүүдэй абяан дуулданашьегүй. Үхибүүдые хүмүүжүүлэгшэд харагданашьегүй. Хүүгэдэй байшангай ахамад врач Алла Алексеевна Дуринова намайе угтажа, тэрээнтэй нухэд ёһоор хөөрэлдөө бэлэйбди.

— Бидэ эндэ нарайлалгын байшанһаа асарагдаһан 5—6 хоногтой үхибүүдые харуулжа, жэлтэй болгоод, ябажа эхилхэдэнь, хүүгэдэй 2-дохи байшанда эльгээдэгбди. Ямаа шалтагаан дээрэһээ үхибүүд манай байшанда орохо болоо юм гэһэн асуудал танние һонирхуулха байха. Шалтагаанууд элдэб. Жэшээлхэдэ, үхибүүнэйнгээ ямаршье аргада даагдахагүй хүндэ үбшэнтэй түрэхэдэнь, эжынь үшөө нарайлалгын байшанда байхадаа тэрээнһээ арсадаг. Иимэ ушар олон. Һүүлэй жэлнүүдтэ Даунын үбшэнтэй үхибүүд түрэдэг болонхой. Би энэ хүүгэдэй байшанда 11 жэл соо хүдэлжэ байнаб. Тоэд түрүүшын арбаад жэлдэ иимэ хүндэ үбшэндэ нэрбэгдэнэн үхибүү хараһанаа огто нананагүйб. Һүүлэй жэлдэ иимэ үбшэнтэй 7—8 үхибүүд манай байшанда ороно. Энэмрэй олон гээшэ. Юун дээрэһээ тэдэнэй тоо олошорбоб? Эгээл түрүүн үхибүүнэй бэеын энхэ элүүр эжы, абаһаань дулдыдадаг. Тэдэнэй архи уудаг, тамхи татадаг, наркотик хэрэглэдэг һаань, хэзээдэшье хүдэр бэетэй үхибүүн түрэхэгүй. Хоёрдохёор, оршон тойронхи байгазлимнай ехэ нүлөө үзүүлнэ гэжэ хэлэхэ хэрэгтэй.

Нэгэ эхэ ханяадатай аад, үхибүүдые түрэнэ. Гэртэнь олохон үхибүүд бии. 2—3 жэлэй саана нарай үхибүүндээ үбшэеэ халдахаахаб гэһэн шалтаг баряад, манай байшанда үхибүүгээ асараа һэн. Тоэд тэрэ эхэнэрнай үхибүүн тухайгаа һанаата боложо, нэгэтэшье ерээгүй. Яһала хүдэр шамбай, ойлгосо һайнтай энэ үхибүүень ондоо айлайхи үргэжэ абаа. Тэрэ эхэнэрнай 42 наһатайдаа үшөө нэгэ үхибүү түрэжэ, баһал манайда асаранхай.

Нёдондо жэлэй март һара соо гэгээн сагаан үдэр танигдаагүй хүн мансылаатай нарай үхибүү манай байшангай коридор соо хаяад, ошоһон байгаа. Тайлажа харан гэһээмнай, үни зааанай угаагдаагүй, тамхинай үнэр шэнгэшэһэн, 3 һаратай басагахан бархиршабал даа. Яахабши, абажал харуулһалха болообди. Мүнөө тэрэ басагамнай ехэ болонхой. Бэеэр яһала барагг... Үхибүүдыемнай өөрынгөө нюдөөр ошожо харыт даа,— гээд Алла Алексеевна дурадхажа, намда сагаан халаад хэдэрүүлбэ.

Уужам һаруул палата соо оробобди. 2—3 һаратай үхибүүд үлгынүүд соо унтажа байна. Нэгэл үхибүүнэй бага абяа үгэхэтэй сасуу, тэдэниие харуулһалдаг медсестра ерэжэ, һуурииень һэлгэнэ. Тээ сагнахана медсестра Екатерина Алексеевна Мельникова няни Нина Сергеевна Болдоева хоёр үхибүүдые нэгэ-нэгээр үбэр дээрээ зохидхоноор һуулгахай, эдеэлүүлнэ. Бэшэ үхибүүдынь үргэн ехэ манеж соо хэбтэнхэй, һуунхайнууд, энеэбхилэлдэн байжа, элдэб һайхан нааданхайнуудые хонгиргоно.

— Үү даа ,бүүбэйхэмни, үндыжэл ехэ боложо байнаш даа,— гээд Алла Алексеевна үхибүүдые таалаад, тэдэнээрээ нааджа эхилбэл даа. Тэдэниие хаража уаршаһан бинь «нимэл энхэргэн зөолэн сэдьхэлтэй хүнүүд эндэ хүдэлнэ ха юм» гэһэн бодолдо эжэлүүдгүй абтаа бэлэйб.

Үшөө нэгэ палата соо ооробобди. Баһал элдэб нааданхайнууд тагууд дээрэ, манеж соошье табяатай. Энэ бүлэгтэ һаа мүлхижэ, дамжажа эхилһэн үхибүүд оронхой. Медсестра Клара Дашицыреновна Андропова нидхэрэн эльбэгшэ Мария Тубансвна Жабанаева, няни Доржима Дансарановна Доржигутапова гэгшэд үхибүүдтэ эхэ мэтээр хандажа эдеэлүүлнэ.

— Таанад хэды үхибүүдые харуулһалнабта?—гээд асуубаб.

— Манай бүлэгтэ 6—7 һаратай 10 үхибүүд бии. Баарһаднай ходо садхалан, үбдэнгүй ехэ болоһой гэжэ оролдогшобди, —гээд Клара Дашицыреновна хэлээ һэн.

— Манай хүүгэдэй байшанда хүдэлдэг хүн бүхэн үбшэн мүрдаг, нанай байшанда үхибүүгээ ажалайхи үргэжэ, ябажа байна. Тэрэ эхэнэрнай 42 наһатайдаа үшөө нэгэ үхибүү түрэжэ, баһал манайда асаранхай.

Нёдондо жэлэй март һара соо гэгээн сагаан үдэр танигдаагүй хүн мансылаатай нарай үхибүү манай байшангай коридор соо хаяад, ошоһон байгаа. Тайлажа харан гэһээмнай, үни зааанай угаагдаагүй, тамхинай үнэр шэнгэшэһэн, 3 һаратай басагахан бархиршабал даа. Яахабши, абажал харуулһалха болообди. Мүнөө тэрэ басагамнай ехэ болонхой. Бэеэр яһала барагг... Үхибүүдыемнай өөрынгөө нюдөөр ошожо харыт даа,— гээд Алла Алексеевна дурадхажа, намда сагаан халаад хэдэрүүлбэ.

Уужам һаруул палата соо оробобди. 2—3 һаратай үхибүүд үлгынүүд соо унтажа байна. Нэгэл үхибүүнэй бага абяа үгэхэтэй сасуу, тэдэниие харуулһалдаг медсестра ерэжэ, һуурииень һэлгэнэ. Тээ сагнахана медсестра Екатерина Алексеевна Мельникова няни Нина Сергеевна Болдоева хоёр үхибүүдые нэгэ-нэгээр үбэр дээрээ зохидхоноор һуулгахай, эдеэлүүлнэ. Бэшэ үхибүүдынь үргэн ехэ манеж соо хэбтэнхэй, һуунхайнууд, энеэбхилэлдэн байжа, элдэб һайхан нааданхайнуудые хонгиргоно.

— Үү даа ,бүүбэйхэмни, үндыжэл ехэ боложо байнаш даа,— гээд Алла Алексеевна үхибүүдые таалаад, тэдэнээрээ нааджа эхилбэл даа. Тэдэниие хаража уаршаһан бинь «нимэл энхэргэн зөолэн сэдьхэлтэй хүнүүд эндэ хүдэлнэ ха юм» гэһэн бодолдо эжэлүүдгүй абтаа бэлэйб.

Үшөө нэгэ палата соо ооробобди. Баһал элдэб нааданхайнууд тагууд дээрэ, манеж соошье табяатай. Энэ бүлэгтэ һаа мүлхижэ, дамжажа эхилһэн үхибүүд оронхой. Медсестра Клара Дашицыреновна Андропова нидхэрэн эльбэгшэ Мария Тубансвна Жабанаева, няни Доржима Дансарановна Доржигутапова гэгшэд үхибүүдтэ эхэ мэтээр хандажа эдеэлүүлнэ.

— Таанад хэды үхибүүдые харуулһалнабта?—гээд асуубаб.

— Манай бүлэгтэ 6—7 һаратай 10 үхибүүд бии. Баарһаднай ходо садхалан, үбдэнгүй ехэ болоһой гэжэ оролдогшобди, —гээд Клара Дашицыреновна хэлээ һэн.

— Манай хүүгэдэй байшанда хүдэлдэг хүн бүхэн үбшэн мүрдөө үншэрһэн, түрэлнэн эхэдээ хэрэгтэ болиһон үхибүүдые өөрынхи мэтээр харадаг,—гээд, Алла Алексеевна Дуринова хэлэбэ.— Хүүгэдэй байшанда хүдэлдэг хүнүүд үхибүүдтэ үгтэһэн эдеэ, хубсаһа хунар оортөөл абадаг, үхибүүдтэ һайнаар хандадаггүй гэжэ олон хүнүүд һанадаг. Би өөрөөшье иимэ юумэ дуулаһан байхаб. Тоэд энэмнай огто тиимэ бэшэ. Юрын жэшээ баримталһуу. Манай худөлмэрилэгшэд намартаа һая эдеэшэһэн үрэ жэмэсээ, огородой эдеэ өөрынгөө сэсэрлигһээ ходо асаржа, үхибүүдтэ эдюулдэг. Элдэбын варени, компот шанажа үгэдэг. Гэртээ талхаар амтатай юумэ баряа һаа, аргагүйл үхибүүдээ эгээн түрүүн хүндэлдэг һайн һайхан заншалтай. Намартаа капуста, үгэрсэ өөһэдөө һулаханаар дабһалжа, эдюулэнэбди. Тиихэдэ худөлмэрилэгшэдэй үхибүүдтээ зөолэн нааданхайнуудые өөжо үгэдэг.

Үнэхөөрөөшье, харан гэһээм элдэбын зөолэн нааданхайнууд жэрысэ табигданхай. Сааналхана буланда бага үхибүүнэй һуухада зөхид зөолэн шэрээнүүд, диаан, креслэ байна. Магазиндашье иимэ гоё зөолэн мебель хараһанаа һананагүйб. Үхибүүдыньшье гоёор хубсаланхайнууд. Нэгэ хуушарһан гү, али ударһан хубсаһатай үхибүүн үгы даа.

— Минии мүнөө харахада яһала баян байнат. Тоэд үхибүүдые хубсалуулха, эдеэлүүлхэ, нааданхайнуудые абаха, эмшэлхэ мүнгэ хаанаһаа абана гээшэбтэ?—гээд һонирхобоб.

— Манай хүүгэдэй байшан мүнгөөр балай дуталдадаггүй. Юуб гэхэдэ, манай шефүүд— Улаан-Удын кондитерска фабрикын, Харгы барилгын управленийн коллективүүд—ходо туһалжа байдаг. Кондитерска фабрикынхид үхибүүдэмнай Хитадта үйлэдбэрилэгдэһэн гоё хубсаһа хунар, мүн һууха шэрээнүүдые абажа үгөө. Тиихэдэ хүүргын түмэр хэрэгсэлнүүдэй заводойхид, ЛВРЗ-дэхи мебель худалдадаг магазинайхид бидэндэ туһалдаг,— гэнэ.

Байгша оной хабар үхибүүдэй эрхые хамгаалха зорилготойгоор уласхоорондын телевизионно нааданг үнгэрэгдөө һэмнай. Одоол эндэ манай хүүгэдэй байшанда аяар 35 мянган түхэриг дамжуулагдаа һэн. Тиихэдэ хотымнай ажалшадай олон коллективүүд нэгэ үдэрэйнгөө салин хулһэ суглуулжа, бидэндэ дамжуулдаг һайн һайхан ...

Жэлэй эхинһээ ре... най элдэб предпр... низацинуудһаа, ст... һээ, һурагшадһаа ... түхэриг ороод байн... хэдэ, Хориин ПМК-... мэришэд 10 мянга... Наукануудай академ... риин таһагай Буряад... түбэй коллективһээ... хотын Октябрьска р... тоодын хэрэгүүдэй ... һаа 2 мянган түхэр... Тоолохо болоо һаа ... 47 коллектив бидэ... эльгээнэн болоно... һайхан сэдьхэлтэ... өөрынгөө нөөсэлнэ... зарим хубиие мана... гай үхибүүдтэ үгэн... хэдэ, энэ жэлдэ Л. ... нящих, В. П. Крав... Викторова, убгэ, ha... Сапуноатон 30-даа ... хүрэтэр мүнгэ эльг...

Мүн Эрхүүгэй ... Усть-Ордагай буряа... нютаг нугадаа ехэ... жэ, эндэ сугларһан ... 6 мянган түхэриг ... шанда дамжуулаа... мнай байшангай ... счедто ороһон мү... гамтайгаар, зубөөр... хые ороондонобди.

— Гүрэнэй, ниитэ... жэ доро танай байш... үхибүүд байна гээш...

— Бүхыдоо 82 үх... үхибүүн дачада (хэ... саана СССР-эй ... путат С. Шапхаев... долгоор ноёдой а... дача үншэн хэнэ... дамжуулагдана һэмн... ран үхибүүднай боль... галуулжа байна. Бай... най муу гэжэ хэлэхэ... та шадахал соогоо ... зортонь заһабарилг... бди. Тиихэдэ 1992 о... үеын шэнэ проектэ... шэнэ байшан бариг... хэ ёһотой,—гээд А... севна хөөрөөгөө д...

Хотын энэ «Аист... хүүгэдэй байшангай ... тай, ажал хэрэгүүдэ... нилсахадаа, зарим н... шад үбшэн, үншэн... ямаршьеб даа туһа ... дол түрэхэ байха. Т... байшангай тоосооно... най анхаралда д... Улан-Удэ, р/с 000142... банк. Ямар нэгэ асу... раа һаа, хүүгэдэй ... ахамад врачда ним... нооо хонходоходо... 3-17-51.

Т. ЦЫД...

ХҮНДЭ ХУШЭР ЗАМААР

Буряадай хизаар ороноо шэнжэлэгшэ, аяншалагша, хэлэ бэшэгэй шэнжэлэгшэ, багша Гомбожаб Цыбикович Цыбиков хушэр хүндэшье, атаархама һайханшье ажабайдалтай байгаа. Профессор Цыбиков Түбэд орон руу аяншалжа, гайхамшагта һаса хүрэһэн ородой түрүүшын эрдэмтэн гэжэ мэдэнэбди.

Зүүн Сибириин номой хэблэл Н. Доржиев А. Кондратьев хоёрой «Сибириин гайхамшагта хүнүүд» бүлэгөөр «Гомбожаб Цыбиков» гэһэн ном үнгэрэгшэ жэлдэ хэблэжэ гаргаа.

Миниии һанахада, тусгаар хэблэгдэһэн энэ ном үншагшадай дунда аргагүй хүндэтэйгөөр угтагдаа ёһотой. Энэ оной апрель соо эрдэмтын түрэһөөр 118 жэлынь гүйсөө.

Би энэ ном тухай өөрынгөө һанамжа хэлэхэ хүсэлэнтэйб. Номой авторнууд гансахан эрдэмтын намтар юрэнхыгөөр дурсаад дүүрэнгүй, эдир залуу наһанайнь ябадалые һонирхолтойгоор зураглана.

888 үдэрэй туршада Түбэд худар үргэлжэлһэн суута ушаралнуудтай аяншалгань гоёлтогүйгөөр, байһан ёһоорнь үгтэнхэй. Тэрэнэй харгы замдань юун ушараагүйб даа. Тодхор гасалан, дабажа гарашагүй гэмээр хүндэ зоболон ушаралнуудай хаа хаанагүй угтажа байгаашье һаань, эрдэмтэ, шэнжэлэгшэ халташье эрхэсэнгүй, шулууи эрхэ эрхэлжэ, дабажа гараа

Эдэ уршагта хохидолдо орёбошье, эрэлхэг зоригтойгоор бэрхэшээлнүүдые дабаха хэрэгтэнь Цыбиковтэ юун туһалдаг байгааб?

Энээндэ гансал харюу бии гэжэ һанагдана. Юуб гэхэдэ, Гомбожаб Цыбиков анхаһаа аргагүй ажалша бэрхэ, хурса хурдан ухаатай, һанаһан хүсэһэндөө заабсл хүрэжэ һаладаг хүнүүдэй нэгэн байнан юм.

Тэрэгүй һаа, тэрэ үеын залуу буряад хүбүүнэй иимэ гэрэлтэ һайхан харгы зам гаргахань хэсүүтэйхэн байгаа ха юм. Гомбожаб Цыбиков һургуулида һуража эхилхэнээ ороло-сотой байжа, Шэтын гимназиин алтан медальтайгаар дүүргэбэшье, мүнгэн медаль абаха баатай болоо һэн. Сэрэгэй губернатор гимназиин түрүүшын буряад медалистда алтан медаль үгүүлхэ сагаагаараа дурагүй байгаа бшуу.

— Буряадай хубүүнэй алтан медаль абахань хаана үзэгдэһэн, харагдаһан юм?— гэжэ Россин бага яһатаниие дорожолдог ушарые далда нюсагүйгөөр генерал-губернатор харуулан хэлээ ха юм.

Эхэ оронойнгоо урда харюусалгатай байһанаа мэдэрэн, өми наһаяа хайрлангүй, түүхэдэ үзэгдөөгүй шэнэ хуудаһа аржытар бэшэжэ шадаа гэжэ омогорхол түрэн хэлэхээр.

Ородой суута аяншалагша Н. М. Пржевальскиин бүтээжэ үрдэгүй хэрэгые үндэр хэмжээндэ хүргэжэ шадаа. Г. Цыбиковэй орхиһон научна хүдэлмэриинүүд үндэрөөр сэгнэгдэһэн, эзэлхэ ёһотой һуурияа батаар эзэлһэн байха юм. П. Семенов-Тянь-Шаньскиин дурадхалаар Н. М. Пржевальскиин нэрэмжэтэ шанда хүртөө. Тиигэжэ Гомбожаб Цыбиковэй нэрэ дэлхэйн эрдэм ухаанай түүхэдэ алтан үзэгөөр бэшэгдэнэ.

Номой шэмэглэл тухай эндэ дурсангүй гарахын аргагүй. Эрдэмтын ажабайдалые харуулһан олон тоото зураг-уудай оруулагдаһаннинь һайшаалтай.

Худалдан абажа, үншаһан хүн бүхэнэй анхарал татаха байһандань һэжэглэмээр бэшэ. Сэхыень хэлэхэдэ, түрүүшын хуудаһа үншаһан хүн һүүл захадань гаратар һонирхохол байха.

Номой һүүлшын хуудаһанай үншагдаад байхада, эрдэмтын наһанай тон охорхон, хамаг наһаһан хүсэлөө бэелүүлжэ шадаагүйдэнь халаламаар. 1930 ондо хүшэр хүндэ үбшэндэ нэрбэгдэжэ, 57-тойдоо. нютагтаа наһа барааа һэн.

Гомбожаб Цыбиков Томск, Ленинград хотодо һураһан, Владивосток, Эрхүү хотонуудта худэлһэншье һаа, өөрынгөө буряад арадтай ходо холбоо барисаатай байһан юм.

Цыбиковэй хизаар ороноо шэнжэлэлгээр, түүхэ болон литератураар бэшэһэн статьянууд гүнзэгы удхатай байнаараа шалгарна.

В. И. Ленинэй ажалшан таряашадта хандажа хэлэһэн үгэнүүдые нүхэр Цыбиков анха тэрүүшынхээ буряадшалһан түүхэтэй. Талын буряадууд имагтал тэрэнэй оршуулгын ешаар Ленинэй бодол һанамжануудтай буряад хэлэн дээрээ танилсаха аргатай болоһон гэжэ мэдэнэбди.

Мүн тиихэдэ Гомбожаб Цыбикович Буряадай түрүүшын профессор байһан тула — олохон научна мэргэжэлтэдые бэлдэжэ, саашанхи замдань туһалһан, Агада түрүүшын багшанарые бэлдэхэ һуралсал бии болгоһон байна.

Гомбожаб Цыбиковэй Агын Үргэн талын нютагаархидынь эрхим хүндэтэ хүбүүнэйнгээ гэрэлтэ дурасхаал мүнхэлжэ, нангинаар абажа ябахал. Агын округто Г. Ц. Цыбиковэй нэрэмжэтэ түүхын болон хизаар ороноо шэнжэлэлгын музэй нээгдэнхэй. Тус музей соо Г. Ц. Цыбиковэй зал бии. Т